

DE BONGARD

TIJDSCHRIFT VAN HEEMKUNDEVERENIGING
“DE BONGARD”
SIMPELVELD – BOCHOLTZ

JAARGANG 22 NUMMER 3 September / Oktober 2010

COLOFON

Eindredactie en
vormgeving:

O.A. Reitz

Adres voor kopij en
reacties:

**Postbus 21009
6369 ZG Simpelveld**

ISSN 1383 – 9896

E-Mail:
debongard@hotmail.com

**SLUITINGSDATUM
KOPIJ VOLGENDE
PERIODIEK:
01 december 2010**

INHOUDSOPGAVE

<u>Thema</u>	<u>Auteur</u>	<u>Pag.</u>
Inhoudsopgave	-	149
Voorwoord	A. Hamers	150
Pastoor Dydden en de troubles rond de tienden deel 2	J. van der Werf	152
De Koninklijke PTT post en de spoorwegen	M. Dreuw	160
Gedicht: Oud en toch gelukkig	T. Schleck-Lommen	163
De Franssenslag	J. van der Werf	164
Gevonden voorwerp: SCCB	A. Hamers	166
Fotoimpressie Midzomernachtwandeling	O. Reitz	170
Jaarprogramma 2010	W. Wierds	172
Tentoonstelling en Fotoboek Carry Gisbertz	A. Hamers	173
Aankonding ALV	L. Wolters	176
Bokkenrijders believe België (21)	H. Hermans	177
Oproep Themanummer WOII 2011	O. Reitz	194

De verantwoordelijkheid voor de inhoud van het artikel ligt bij de auteur(s).

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand of openbaar gemaakt in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, via magnetische media of op enige andere manier zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de redactie.

Dit tijdschrift verschijnt vier maal per jaar en is gratis voor leden van “De Bongard”. De kosten voor het lidmaatschap van “De Bongard” bedragen € 14,- per jaar.

Aanmelden voor een abonnement (lidmaatschap) kan op ons adres:

Secretariaat De Bongard, Postbus 21009, 6369 ZG Simpelveld of via onze website www.debongard.nl

Bankrek.: Rabobank nr. 115103406. Girorek.: 276159

Voorwoord

Beste Leden,

De zomer is weer voorbij. Ondanks dat we een periode van heemkunderust gepland hadden deze zomer, zijn er toch enkelen bezig gebleven.

Zo hadden we net op de valreep voor de zomer vakantie de excursie van sectie techniek. Op 19 juni werden oude motoren en de vuursteenmijn van Rijckholt bezocht. Een foto reportage hiervan paste nog net in het vorige periodiek.

En dan, midden in de vakantie van velen, heeft de groep die de nalatenschap van Drs. Huub Franssen toegankelijk heeft gemaakt, hun eindresultaat opgeleverd. Onder het genot van koffie met vlaai heeft onze voorzitter de sleutel van de archiefkast met het eindresultaat aangenomen. Ook in dit voorwoord nogmaals dank aan de groep die vele uren hieraan gewerkt heeft.

*v.l.n.r. Karl Franssen, Jo van de Werf, Thea de Koning, Elly Spoor,
Math Koll die de ruimte beschikbaar stelde en projecttrekker Pierre Schnackers*

De kast met het “archief Franssen” zal worden opgenomen in onze Bibliotheek. Helaas is daarvoor op moment geen plek. Het gevolg hiervan is dat een volgende werkgroep in het leven is geroepen die zich zal bezig houden met herinrichting van de beschikbare ruimtes in Op de Boor. Gelukkig kan de kast nog enkele maanden in de voormalige basisschool De Bongard blijven staan, totdat ruimte gecreëerd is in Op de Boor.

Voor Pierre Schnackers was het einde van deze werkgroep tevens het einde van zijn bestuurslidmaatschap. Pierre is inmiddels op eigen verzoek gestopt. Het resterende bestuur bedankt Pierre voor de vele goede dingen die hij voor de vereniging gedaan heeft. Pierre, bedankt!

Op 17 juli hebben we de midzomernachtwandeling gehouden rond hoeve Keverberg. Door de samenwerking met scouting St. Lucia waren vele kinderen aanwezig die allen een insectendoosje met vergrootglas kregen. Tijdens de wandeling en later bij het vuur hebben ze hiermee veel insecten gevangen en bekeken. Naast de vele kinderen was er ook een grote opkomst van "grote mensen". Samen werd het een gezellige avond. Dank aan Fam. Abels voor het beschikbaar stellen van hun boerderij, Gasse Slaapcomfort en Installatiebedrijf Spork voor de sponsoring, Scouting St. Lucia voor de samenwerking en natuurlijk Ine Scholl en Hetty Backbier voor de organisatie.

Bijna twee jaar geleden zijn door Pascalle Hamers en Luc Wolters de eerste contacten gelegd met fotografe Carry Gisbertz. Carry heeft in de periode 1975-1980 Simpelveld verkend, door met haar camera mensen te bezoeken. Nu, dertig jaar later, lijken deze afbeeldingen van zo lang geleden dat het al erfgoed is geworden. Hierdoor is dit natuurlijk zeer interessant voor ons heemkundigen en is door Pascalle een groep mensen samen gebracht die dit verder hebben uitgewerkt. Enerzijds heeft dit geresulteerd in een expositie in het gemeentehuis, die te bezoeken is van 6 september t/m 14 oktober 2010. Anderzijds heeft het noeste werk van deze groep geleid tot een nieuw boek over Simpelveld. Een boek waarin naast alle geëxposeerde foto's ook uitgebreide beschrijvingen staan van de afgebeelde personen. Het mag met recht een aanwinst voor elke boekenkast genoemd worden! Felicitaties aan Pascalle Hamers, Werner Wierts en Luc Wolters met de realisatie van dit boek. En dank aan de vele anderen die hen van informatie hebben voorzien.

Tijdens het zoeken naar informatie is ook contact gelegd met Maud Delahaye. Maud heeft een eigen marketing- en communicatiebureau en bood samen met een collega spontaan haar medewerking aan bij de realisatie van dit boek. Maud en Aline, bedankt voor jullie ondersteuning!

Tijdens de opening van de expositie had Carry Gisbertz ook nog een verrassing voor ons in petto: na de expositie wil ze onze vereniging de originele foto's schenken. Met dit stuk erfgoed zijn wij natuurlijk zeer blij en we zullen ze goed bewaren. Carry bedankt hiervoor!

Tegen de tijd dat u dit leest heeft u ons ook zien deelnemen tijdens open monumentendag. Dit jaar wordt dit georganiseerd rond de kerk van Simpelveld op 12 september. Tijdens het schrijven van dit stukje is dit nog niet geweest. Daarom zal ik dit meenemen in het volgende nummer.

Tot op heden zijn dit alle activiteiten die geweest zijn sinds het vorige periodiek. Terug kijkend naar bovenstaande opsomming was het misschien toch niet zo'n rustige heemkundezomer als vooraf gedacht. Maar ja, misschien niet zo rustig, maar wel zo succesvol!

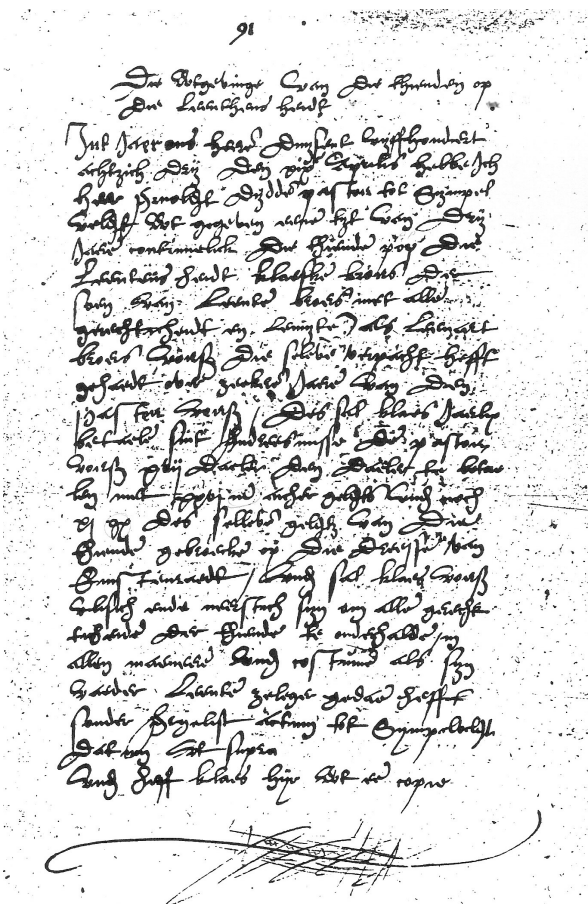
Namens het bestuur,

Armin Hamers

Pastoor Dydden en de troubles rond de tienden deel 2.

Door: Jo Van der Werf

In het vorige artikel ging het over de toenemende ergernis van twee kanten over de tienden. Laten we eerst nog eens kijken naar de inning van de tienden. Natuurlijk inde de pastoor de tienden niet persoonlijk. Daar had hij zijn mensen voor: de tiendheffers. Een voorbeeld: verpachting van de tienden in het jaar 1583.

“Die utgevinge van die thienden op die Leenthens heidt.

Int jaer ons heeren duysent vijffhondert achtzich dry, den -xix^e- aprilis hebbe ich, heer Arnoldt Dydden, pastoir tot Sympelveldt, uut gegeven eenen tijt van dry jaeren continuelick, die thienden op die Leentens heidt, Klaesken Broirs, der soen van Leenten Broers, met allen gerechticheidt en lemyten als Leenart Broers voirseid die seleve verpacht hefft gehaedt over zeekeren jaeren van den pastoir voirseid. Des sal Klaes jaerlix betaelen sint Andreesmisse den pastoir voirseid -xvii- daeler, den daeler te betaelen met -xxvi- merck Aicher geldts unde noch -xi- gulden des selleven geldts van die thienden gebroecken op die dreessen van Emstenraedt.....”

“Op 19 april in het jaar van onze Heer 1583, heb ik, heer Arnoldt Dydden, pastoor te Simpelveld, verpacht voor de tijd van 3 jaar aaneengesloten de tienden op de Leentensheide aan Klaesken Broers, de zoon van Leenten Broers, met alle rechten en grenzen, zoals genoemde Leenart Broers die ook gepacht heeft van de genoemde pastoor gedurende bepaalde jaren. Daarom zal Klaes jaarlijks met sint Andreas 17 daelder aan de genoemde pastoor betalen, de daelder te betalen met 26 mark Akens geld en ook 11 gulden van hetzelfde geld voor de gebruikelijke tienden op de velden van Imstenrade. En genoemde Klaes zal ijverig alle rechten en plichten van de tienden onderhouden op alle manieren en volgens de gebruiken, zoals zijn vader Leenten zaliger in goede trouw gedaan heeft. Gedaan te Simpelveld, datum als boven. En Klaes heeft hiervan een kopie.”

folio 91r.

Normaal ging het zo: tegen de tijd dat er geoogst moest worden, moesten de boeren de tiendpachters waarschuwen. Die kwamen dan 'vertienden'. Bij de veldgewassen graag uit het midden van het land; dan pas mochten de gewassen binnen gehaald worden. Dus.....als het even kon, werd er niet gewacht op de tiendpachters. Daar kwam bij dat de telling natuurlijk nooit precies klopte. De 11e schoof of het zoveelste lam of gans was voor de tiendheffer, maar er bleef altijd over, 'in heuff' schrijft Dydden. Wij zouden zeggen: één onthouden. De pastoor eiste nu dat de overblijvende schoven werden doorgeteld naar de andere velden van dezelfde eigenaar. Met name de grote boeren waren daar niet blij mee en zeker de adel niet. Dus kwamen er protesten en processen.

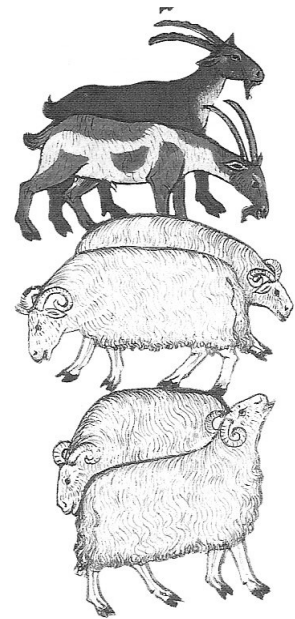
Ook de lammeren vielen onder de tiendverplichtingen. Iedere grote boerderij had zijn eigen schaapherder. Die trok het hele jaar met zijn kudde over de heidevelden. De huidige namen geven nu nog aan waar de herders rondtrokken: Bocholtzerheide, Baneheide, Leentensheide (tegenwoordig Peuskensheide), Vrouwenheide.

Het vertienden van de lammeren ging volgens vaste regels:

“Gewoonten en gebruiken en hoe lang het gebruikelijk is geweest i.v.m. de tienden en in de hele parochie van Simpelveld: het vertienden van de tiendlammeren en nog in het jaar 1584 vertiend door mij (de pastoor) en door de herder van de pachter van de abdis, namelijk Leenardt Jordens.”

“Zo worden de tiendlammeren gelijkelijk vertiend tussen Pasen en Pinksteren en op zijn laatst in de Pinksterdagen en volgens gebruik als hierna beschreven. Op de eerste plaats kiest diegene van wie de tiendlammeren zijn, 4 lammeren uit en bij het vijfde heeft de tiendheffer de keus, maar tot elf blijft het tellen doorgaan en is men bij elf, dan neemt degene van wie de lammeren zijn, nog eens 4 lammeren eruit en het vijfde wordt vertiend, zoals gezegd. En wanneer enkele lammeren over blijven en niet tot het getal elf komen, dan begint men daarmee het komende jaar te tellen. Als bij het vertienden een persoon alleen betrokken wordt samen met degene die het schaap verzorgd heeft, dan wordt alleen de herder vertiend bij die tiende en verder niemand meer.”

folio 61r.

58. Agrarisch gebruiksvet -
varkens, geiten, schapen.
Uit Tacuinum Sanitatis.

Voor de volledigheid een voorbeeld van lammertienden:

<i>Verthiendich.</i>		<i>In heuff bleeven</i>
<i>Lemmen op den Sandtberch</i> —————	<i>i</i>	————— <i>i</i>
<i>Oeverhousen</i> —————	<i>i</i>	————— <i>xxi</i>
<i>Der Scheeper</i> —————	-	————— <i>xx</i>
<i>Thysken Meis</i> —————	-	————— <i>iiii</i>
<i>Peeter Cardenael</i> —————	<i>i</i>	————— <i>ii</i>
<i>Vlegghendael hoeff</i> —————	<i>i</i>	————— <i>xviii</i>
<i>Waelbroech hoeff</i> —————	<i>ii</i>	————— <i>v</i>
<i>Swijer hoeff</i> —————	<i>ii</i>	————— <i>ii</i>
<i>Der joncker</i> —————	-	————— <i>viii</i>
<i>Der scheeper</i> —————	-	————— <i>vii</i>
<i>Bongardt hoeff</i> —————	<i>ii</i>	————— <i>vi</i>
<i>Der halfwven</i> —————	-	————— <i>ix</i>
<i>Dirich Gysen</i> —————	-	————— <i>v</i>

Anna Byspelmans –i voer den schrijver,

Leenardt Brouwers –i , nyet willen betaelen.

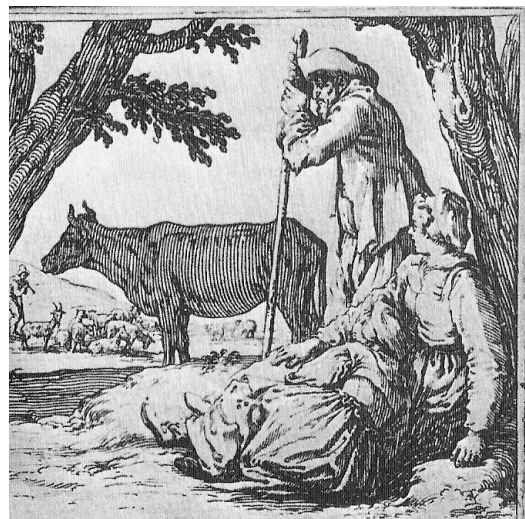
Kerris Priccart met den lammeren uitgewecken.

Somma –xv unde der schrijver –i .

folio 164v.

De laatste zinnen laten zien dat niet iedereen zich bij de “eeuwige” regels en coutumes (gewoontes) neerlegde.

Voor al heer Jan van den Bongard was zo’n opstandig type. Hij verzette zich bijvoorbeeld tegen de hooitienden (in 1588).

“Aanklacht van de heer Arnoldt Dydden, pastoor te Simpelveld, op de laatste dag van september in het jaar 1588 tegen jonker Jan van den Bongard, schuldig betreffende de hooitienden”.

“De volgende soorten veldvruchten zijn altijd tiendplichtig geweest en zonder enige uitzondering nog, namelijk: hooi, gerst, rogge, spelt, tarwe, erwten, wikke, bonen, linzen, haver, kortkoren, raapzaad, hooi, en van beesten lammeren, ganzen, en kalkoenen. Daarover zijn ook geen problemen, behalve over het hooi bij de genoemde jonker van den Bongard.”

“Overwegend dat die weiden in kwestie niet door de beesten afgegraasd zijn, en dat daar hooi is ingezameld, zullen die ook tiendbaar zijn, evenals de andere weiden en beemden van dezelfde soort, volgens alle geestelijke en wereldlijke rechten en gebruiken, want dezelfde zaak kan niet volgens verschillend recht beoordeeld worden; met terugbetaling van de geroofde tienden, schade, rente en kosten.”
folio 173r.

Een proces was weer het gevolg. Enkele jaren eerder had dezelfde Jan van den Bongard zich ook al eens verzet tegen de 2 kerkbroden à 8 pond die ieder gezinshoofd in Bocholtz moest afdragen aan de pastoor. Bij die gelegenheid beriep Jan zich o.a. op de bewering dat pastoor Dydden zijn religieuze verplichtingen niet was nagekomen. Hij zou het enige tijd vertikt hebben in Bocholtz de mis op te dragen.

“Eis van de heer Arnoldt Dydden, pastoor te Simpelveld, tegen jonker Jan van den Bongard op 12 mei in het jaar 1586”.

“De pastoor beweert in zijn eis over de kerkbroden, dat hij zich baseert op het recht, in de overweging dat het een oud gebruik is en een geestelijke instelling en algemeen recht en de christelijke leer in Luik, dat iedere huisvader onder de parochiale kerk, ongeacht zijn status, verplicht is met Pasen een hoogfeestbrood met een gewicht van 8 pond te betalen.

Ook is niemand vrijgesteld van dergelijke betaling, adellijk of niet van adel. En dus kan de genoemde jonker Jan van den Bongard geen vrijstelling van de kerkbroden claimen.

Of hij dus enkele voorrechten heeft die ertegen ingaan, zal hij moeten aantonen. En die wettige redenen zijn wel nodig, niet alleen voor deze vrijstelling, maar ook voor iedere andere vrijstelling en ongewone rechten, die hij beweert te hebben tegenover de gemeenschap of onderdanen, in welke kwaliteit ze zijn of mogen zijn. En bij gebrek aan bewijs voor de rechters zou hij er naderhand niet meer op een of andere manier mee weg komen.

Hij beweert verder, dat de pastoor de diensten in Bocholtz begonnen is in het jaar 1583 met sint Remigius, en daarna volledig in het jaar 1585 met Kerstmis, en dus eerst 3 maanden na die 2 jaren de godsdienst te Bocholtz te hebben verzorgd. De pastoor zegt, dat het waar is dat hij in het jaar 1584 op Paasdag in Bocholtz in de kerk is gekomen om daar de eredienst, volgens gebruik, te doen. Het is zo, dat hij daar een Minderbroeder heeft aangetroffen, die de eredienst deed zonder toestemming en medeweten van de pastoor.

Ook zegt hij dat de genoemde jonker niet slechts één brood verschuldigd is, maar jaarlijks twee, namelijk met Kerstmis en met Pasen, evenals de andere onderdanen.”
folio 171r/172v.

De wederzijdse irritaties tussen de parochianen en de pastoor namen zulke vormen aan dat pastoor Dydden naar de noodrem greep. Hij benaderde de toenmalige gouverneur van de landen van Overmaas, Claudius van Wittham, heer van Rijkevorsel/Beerssem. Op 14 augustus 1589 moesten de schepenen van Simpelveld/ Bocholtz naar de stad Limbourg komen om zich aan een scheidsgerecht te onderwerpen. De rechters waren o.a. de abt van Bearepart, de viceaartsdiaken van Haspengouw, ene Martinus Dydden, en de gouverneur zelf.

Het resultaat was het volgende document:

“Zo zijn al de verweerstukken van beide partijen bekeken, de bijlagen en de waarheidsgetrouwe uitreksels, en getoond in het kasteel van Limburg in aanwezigheid van de genoemde prelaten en de gouverneur van de 4 landen van Overmaas en de hoofdmeier en schepenen in Limburg.

En nadat beide partijen rijpelijk en langdurig gehoord waren en op alle zaken zorgvuldig was gelet en overwogen, is bij beschikking en bindend akkoord door de genoemde eerwaarde, edele en zorgzame personen als scheidsrechters geconcludeerd en beschikt als hierna volgt :

Op de eerste plaats dat de gehele tienden, klein en groot, gelegen binnen en buiten het dorp Simpelveld, volgens de oude grenzen en de nieuwe, ongedeeld voor twee derde behoren aan de abdis van het klooster Val Benoit en voor een derde deel aan de pastoor van Simpelveld. Dus zal de pastoor zijn derde deel verzamelen en vertienden op dezelfde manier als de abdis van Val Benoit of haar pachters; en volgens de oude gewoonte, dwz het tellen en verzamelen van een stuk land op het andere, dat doorgeteld wordt, van een persoon en eigenaar. Evenzo in de Broek of ruigte, wat gesneden of gemaaid wordt en droog in bundels of op een andere manier verzameld wordt. Ook zal alle hooi op die plaatsen waar het gemaaid wordt, vertiend worden en evenzo de vlastiende, de lammertiende, ganzen, raapzaad en andere gewoonlijk te vertienden vruchten. En de pastoor of zijn opvolgers zullen ook de contracten niet openbreken, die gesloten zijn tussen de pachters en de pastoor met betrekking tot het plan om beter op [eigen] gelegenheid de tienden in te zamelen.

En de inwoners zullen geen te vertienden vruchten van het veld halen of afvoeren, tenzij ze tevoren door de gewone tiendheffers vertiend zijn of tenminste zullen de inwoners de eigenaar daarvoor waarschuwen en wel op straffe van 12 Rijnse guldens, te voldoen bij de rechtbank, elke keer.

De genoemde gouverneur heeft, in aanwezigheid van de genoemde eerwaarde prelaten en meier en schepenen van de hoofdrechtbank van Limburg, uitdrukkelijk bevolen aan Jan Cardenal, Leenardt Brouwers, Leenardt Knousten, Leenardt Smets, Jan Boesten, secretaris en Leenardt Merckelbach, schepenen, al deze voorgaande overeengekomen artikelen na te leven en de eerstvolgende zondag na de mis op het kerkhof van Simpelveld te publiceren, waardoor niemand van de genoemde inwoners enige onwetendheid zou kunnen voorwenden wat betreft het genoemde akkoord.”
folio 141r/142r.

De uitkomst zal niemand verbazen. De pastoor trok aan het langste eind en de schepenen moesten door het stof. Jaren later laaide de twist opnieuw op. De toenmalige schepenen (1598) grepen terug op de vernedering in Limbourg, maar ook de pastoor deed hetzelfde. Aanklachten te over.

De schepenen beweerden:

“13. De eisers (de schepenen) erkennen wel wat betreft het 8^e artikel, dat mijnheer van Ruysbroeck, indertijd gouverneur van het genoemde land van Overmaas, hen heeft gedagvaard, volgens de tekst van hetzelfde artikel.

14. Maar diezelfde eisers ontkennen dat de heer van Ruysbroeck zoiets mocht of kon doen.

15. De eisers willen wel erkennen dat zij voor de genoemde heer van Ruysbroeck - omdat het immers zijn bevel was- en de abt van Beurepart zijn verschenen.

16. Maar dezelfde eisers ontkennen krachtig dat ze, volgens de bewering van dezelfde gedaagde, ooit hebben toegestemd of een overeenkomst hebben gesloten over het huidige verschil van mening.

17. Evenals en nog meer, dat zij, de eisers, aan deze heren enkele eisen en verweer met stukken, namen en bewijsstukken, waarmee ze die probeerden te bekrachtigen, zouden hebben overhandigd.

18. De eisers erkennen ook, vergeef de uitdrukking, dat de genoemde heer gouverneur en de abt de zogenaamde scheidsrechterlijke uitspraak, vermeld in het genoemde 10^e artikel, hebben gedaan.

19. Maar dezelfde eisers ontkennen niettemin dat ofwel hun vermelde aanwezigheid, ofwel ook de genoemde beweerde scheidsrechterlijke uitspraak, hen op een of andere manier mag benadelen.

20. Want het is werkelijk zo, dat de genoemde heer gouverneur de eisers met zware dreigementen op de eerste plaats voor zich had laten verschijnen, om met de gedaagde, hun pastoor, tot een akkoord te komen, en de gouverneur had gezegd dat als zij, de eisers, niet zouden verschijnen en niet zouden doen al hetgeen hij hun met de abt zou bevelen betreffende het verschil van mening dat ze met de gedaagde hadden, -namelijk het huidige conflict- hij 2 compagnieën ruiters bij hen zou inkwartieren die hun de oren (zoals hij zei) van het hoofd zouden eten.

21. Nu is ook duidelijk en voldoende bekend, welk een vreselijk en onbetekenend persoon de heer van Ruysbroeck tijdens zijn leven in het land van Overmaas is geweest, en welk gezag en macht hij zichzelf daar in feite heeft toebedeeld,

22. zo, dat vanwege het voordeel dat hij er in zag heel duidelijk en helder is, dat alles wat door deze heer gouverneur in deze kwestie is gedaan, onderwerp was van militaire dwang of op z'n minst ongeldig moet worden gemaakt, in zoverre dat de genoemde eisers het er niet mee eens waren, noch uit zichzelf en vrijwillig ermee akkoord gingen, maar dat wat gebeurde, is door hen gedaan uit angst.” folio 178r-181r.

tekeningen van Jacques Callot

Pastoor Dydden reageert:

“Wat betreft de volgende artikelen tot en met 22, waar de eisers erkennen, dat zij op bevel van de gouverneur Rysbroeck te Limburg voor dezelfde gouverneur en de abt van Beaufort waren gedagvaard, en dat daar een scheidsrechterlijke uitspraak was gedaan, maar ontkennen dat zij daarmee hebben ingestemd, beweerend integendeel dat datgene wat daar is gebeurd, gebeurd zou zijn door geweld en angst en dat dus de genoemde overeenkomst of uitspraak als gevolg daarvan van geen waarde zou zijn: daartegenover verwijst de verweerder naar het stuk met deze uitspraak, waaruit blijkt dat die gedaan is, niet alleen door het gezag van de genoemde gouverneur, maar wettig door meier en schepen van de hogere rechtbank van Limburg, en dat het getekend is door de genoemde prelaat of abt, maar ook door de deken van de sint Pieter te Luik en namens de genoemde rechtbank door haar secretaris Kaldenborch, als scheidsrechters. Dus dat vanwege de handtekeningen van zulke eerbare personen het niet past toe te geven of aandacht te besteden aan het feit, dat de eisers de strekking van de uitspraak ontkennen”.

“Des te minder omdat het juiste oordeel en bewijs van de gedaagde uit genoemde uitspraak voortkomt.

Daarom: omdat het niet waarschijnlijk is, dat zulke geestelijke prelaten en personen van justitie door hun handtekeningen enkele akten zouden hebben willen versterken die iemand rechtstreeks waren opgedrongen, worden die tegenargumenten van dwang en vrees door de gedaagde, vergeef de uitdrukking, als onwaarachtig ontkend.

Omdat hij ook, vergeef de uitdrukking, integendeel kennis blijkt te hebben van de vrije wil en toestemming van de eisers

bij de genoemde uitspraak, omdat ze in hun artikel 23 van de repliek erkennen, dat ze dezelfde uitspraak, zij het met tegenzin, op het kerkhof van Simpelveld in de vergadering van de hele gemeente in het openbaar hebben doen voorlezen, zodat iedereen zich daaraan zou houden. En doordat zoiets gebeurd is en de gedaagde zijn recht in het verzamelen van de tienden vele jaren heeft gebruikt en voortgezet tot deze dagen.....”

“Maar het is goddeloos en tegen recht en rede dat de eisers feitelijk weigeren dat een derde deel van de genoemde tienden voor hun pastoor, de gedaagde (die nu al 28 jaar ononderbroken en persoonlijk met grote gevaren voor zijn leven, goed en ziel de parochie van Simpelveld bediend heeft, eerlijk, ijverig en katholiek) te verdienen is op dezelfde manier als de abdis haar twee derde deel altijd verdient heeft, en nog verdient”.

Uiteindelijk besloten pastoor Dydden en de inwoners de vredespijp te roken. In 1599 werd een “vredestraktaat” gesloten. De beminde gelovigen erkenden de rechten van de kerk en de omstreden manier van inning van de tienden, de pastoor haalde de scherpe kantjes van de eerdere vonnissen af.

“In het jaar van onze Heer 1599, de eerste dag van de maand juli, is een vast en bindend akkoord gesloten tussen heer Arnoldt Dydden, pastoor te Simpelveld en zijn opvolgende pastoors aan de ene kant, en aan de andere kant namens de ridderschap, jonker Jaspar van Cortenbach, Niclaes Voerst en Jan Verckens en namens de gemeenschap, Jan Cardinal, Leenardt Brouwers, Leenardt Konsten, Leenardt Smets, Leenardt Heuts en Nijs Scheiffelerts, schepenen van de bank Simpelveld. Idem Peeter Hulsen de oude, Houbrecht Saewelberch en Crijn Bour, als afgevaardigden in plaats van de hele gemeenschap. Dus hebben beide partijen vrijwillig afstand genomen van alle voorgaande processen en vonnissen uitgesproken in de Raad van Brabant.”

“En alle voornoemde personen hebben vrijwillig toegestemd en ingewilligd en beloofd uit vrije wil akkoord te gaan met een oordeel van de Raad van Brabant, op kosten van beide partijen, om aan alle genoemde punten te voldoen en ze voor altijd te onderhouden zonder enige tegenstand of weerstand van iemand. En het origineel is door genoemde personen als bevestiging eigenhandig en met hun Christelijke namen ondertekend, en ook namens hen die niet schrijven konden. En het origineel, waarvan dit een kopie is, is in handen van Niclaes Voerst gebleven.

Gedaan op dag/datum voornoemd ten huize van Thijs Beecker in ‘dye Handt’. En door beide partijen zijn de gemaakte kosten betaald ad 14 gulden Akense koers.

Tegelijk is de 6^e juli een speciale bode naar Brussel gestuurd om de heer commissaris Craesbeeck te verzoeken, af te zien van een boete en het vrijwillig oordeel te bepleiten bij de procureurs Fransois van Eeden en Raedermecher.

Als mijn aandeel gezonden 10 gulden Brabants.”
folio 160r/161r.

Kom ik terug bij de beginvraag. Was pastoor Dydden een aardige man? Ik weet het niet, maar veel inwoners kenden het antwoord wel degelijk.

Toen de tienden in 1795 met de komst van de Fransen werden afgeschaft, zullen de meeste boeren geen traan gelaten hebben.

Gebruikte boeken:

- Het Memorieboek I van Dydden
- St. Remigius door Luc Wolters
- Handboek voor de geschiedenis van Limburg door P. Ubachs

De Koninklijke PTT post en de spoorwegen.

De geschiedenis van het postwezen gaat vele eeuwen terug en diende in het begin in hoofdzaak voor de berichtgeving van militaire doeleinden. De Chinese keizers hadden reeds 1000 jaar v. Chr. koeriers in dienst. Deze speciale keizerlijke bodes brachten al hardlopend de berichten over. Van de oude Egyptenaren is bekend dat ze gebruik maakten van postduiven om berichten over te brengen. Koning Cherus van Perzië had 500 jaar voor Chr. z.g. postwegen laten aanleggen o.a van Suza naar Sardes 2000 km lang waarlangs te paard koerierdiensten plaats vonden met op bepaalde afstanden 'relaisstations' waar de paarden verzorgd werden. In de tijd van de Romeinen 50 jaar voor Chr. werden 'Heerwegen' aangelegd waarvan het heer of leger gebruik maakte. Legeraanvoerder Julius Ceasar had speciale koeriersafdelingen in dienst die de berichten over brachten. Uit de 'stations' voor de wisseling van paarden en de boden 'posita statio' is later de naam post ontstaan. De berichten van b.v. Rome naar Keulen waren destijds 7 dagen onderweg. De aanleg en het onderhoud van de heerbanen moesten de mensen betalen die in de nabijheid van de heerbaan woonden. Ze mochten dan wel gebruik maken van de wegen om hun waren en wijn te vervoeren. Daardoor ontstonden de latere 'Wijnstraten' In de middeleeuwen waren kloosters, universiteiten en particuliere instellingen die de verzending van berichten overnamen. Ook rondtrekkende marskramers brachten tegen een kleine vergoeding berichten over. Maar dat was soms een ratjetoe en na verloop van tijd raakte de berichtverzending in verval. Overigens waren in die tijd niet veel mensen die lezen en schrijven konden. De gewone plattelandsbevolking had ook geen behoefte aan brieven schrijven men kwam immers niet veel verder dan het eigen dorp of de directe omgeving. In 1747 droegen de steden Holland en Westfriesland de postertijen over aan de stadhouder. Bij de inval van de Franse legers in 1792 werd voor de militairen de 'veldpost' verzorgd door speciale koeriereenheden van de cavalerie. Vanaf die tijd werden in alle veroverde gebieden de postverzorging naar Frans voorbeeld ingesteld en waren overal de Franse postreglementen van

Postkoets met posthoornblazer.

kracht. Alle legerberichten werden overigens gecensureerd en versleuteld verstuurd.

Het Staatsmonopolie van het briefvervoer werd vastgelegd in 1807 bij de Nederlandse Postwet. De postkoets deed rond 1820 zijn intrede en met de briefpost konden nu ook mensen vervoerd worden.

De komst van de postkoets werd aangekondigd door de posthoornblazer die naast de koetsier op de bok zat. Voor de kosten van de bezorging werd in 1840 de frankeerzegel ingevoerd. De ontvanger betaalde de kosten, die bepaald werden door de afstand die de brief moest afleggen. De post werd nu een belangrijke schakel in het economische en culturele leven. Het analfabetisme werd langzaam terug gedrongen en de noodzaak van onderwijs werd met veel verve aangepakt.

De post en de trein.

Vanaf het begin al was de trein het aangewezen vervoermiddel om de post over grotere afstanden te vervoeren. De spoorwegen verbonden stad en land met elkaar. En de boerenbevolking van het platteland brachten hun producten naar de markten. Met de inbedrijfstelling van de spoorverbinding tussen Aken en Maastricht in 1853 werden de poststukken en pakketpost door de trein meegenomen. De brieven konden aan de stationschef worden aangeboden. In de trein waren speciale rijtuigen ingericht voor bagage, post en goederen. De Simpelveldse hulponderwijzer Smeets was in 1864 tevens 'brievengaarder' Hij vergaarde de brieven en bracht deze naar het station. In 1869 werden naast brieven de eerste briefkaarten en ansichtkaarten verstuurd. Op de kaarten stonden foto's van de betreffende plaats met vooral de kerk, school of station. De betaling van de poststukken gebeurde nu door de afzender. Ook werd het porto niet meer bepaald door de afstand maar het gewicht van de brief.

De postwagen van de heer J.Sieben uit Heerlen onderhield vanaf 30 oktober 1869 een geregelde dienst van station Simpelveld naar Heerlen. De fa. Cremers uit Heerlen had een zelfde verbinding tussen Heerlen en station Valkenburg. Dagelijks waren de diligences met mensen en post onderweg van en naar de trein. In 1874 werd in het Zwitserse Bern een verdrag getekend waarbij de meeste landen toetraden tot de Wereld Post Unie. Daardoor was het nu mogelijk dat brieven van het ene naar het andere land verzonden konden worden. Dat was de grote doorbraak voor de briefpost.

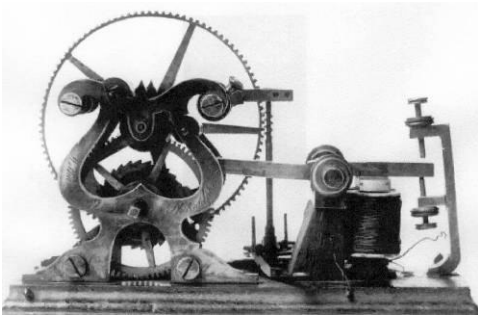

Post in laden op het station.

Bij ieder station werden de poststukken en pakketpost in en uit de trein geladen. Gebundeld en gesorteerd in zakken met de namen van de stations van eindbestemming. De postbodes brachten de postzakken per handkar naar het station. In de trein was een apart rijtuig voor post en goederen. Hier werden de postzakken verder gesorteerd en op 'vertakkingstations' overgeladen. De spoorwegen waren van grote nutte voor de postbezorging geworden. Op 25 maart 1882 kwam er een hulppostkantoor in Simpelveld dat gevestigd was op de hoek Dorpstraat-Markt. Weldra was de behuizing te klein geworden en in 1899 werd begonnen met de bouw van een nieuw post en telegraafkantoor aan de Kloosterstraat. In 1900 werd het nieuwe hulppostkantoor aan de Kloosterstraat voor het publiek geopend. Op 16 september 1901 werd het hulppostkantoor Simpelveld een echt postkantoor vanwege het postorderbedrijf Lamberti gevestigd aan de

Schiffelderstraat. Dagelijks gingen honderden poststukken van Simpelveld met de trein naar alle richtingen. In 1902 werd de eerste Rijkstelefooncentrale in Simpelveld gevestigd. De verbindingen werden in het begin handmatig tot standgebracht. In de begin jaren hadden het gemeentehuis, politiebureau, pastorie en kloosters geen telefoonaansluiting. In Simpelveld waren destijds alleen maar enkele particulieren en ondernemers die telefoon hadden. Het station had een eigen telegraafaansluiting.

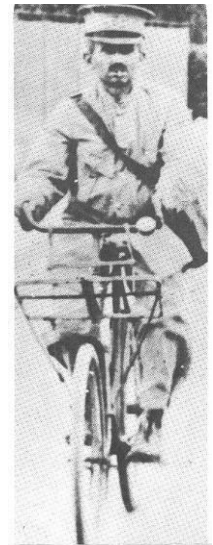

Telegraafstoel op het station.

Door middel van draden en houten palen langs de baan werd de verbinding met de posten tot stand gebracht. De telegraafverbinding zorgde met morse seinen voor de binnenkomende en vertrekkende treinen. In 1908 werd de postbestelling ondergebracht bij het rayonkantoor Valkenburg. In 1910 werd Simpelveld als een van de eerste gemeenten aangesloten op het elektriciteitsnet van de Stroomverkoop Mij. En in 1912 brandde de eerste elektrische lamp in Bocholtz.

In 1914 werd het hulppostkantoor een algemeen postkantoor met een directeur aan het hoofd. In 1929 werd begonnen met de aanleg van een

radiodistributie omroep. Met deze konden twee Hilversumse radiozenders worden ontvangen. In de kamer was een drukknopkastje met Hilversum 1 en 2. Verder een kleine luidspreker en een volumeknop. Vanaf 1932 kon men vanuit een spreekcel op het postkantoor telefoneren. Vlak voor de 2^e wereldoorlog in 1939 werd het telefoonnet geautomatiseerd. Aan de Stationsstraat werd een telefooncentrale in bedrijf genomen. Deze was aangesloten op de hoofdcentrale in Gulpen. Simpelveld stond in de Districts telefoongids met kengetal 04452.

Postbode in 1930

Vanaf 1900 tot 1950 was het postkantoor gevestigd in de Kloosterstraat. De heer Louis Vliet was postbeheerder en liet naast zijn woonhuis aan de Panneslagerstraat een hulpkantoor bouwen van waaruit de postbestelling plaats vond tot 1959. Van 1959 tot 1975 werd het kantoor beheerd door zijn zoon en werd het kantoor verplaatst naar Kloosterstraat 73. Vanaf 1975 werd een geheel nieuw postkantoor betrokken aan de Markt. In 1989 werd de Koninklijke PTT Nederland opgericht. De PTT post B.V en PTT Telecom. B.V. Speciale posttreinen reden s' nachts door heel Nederland. PTT mensen sorteerden de poststukken gedurende de reis naar de diverse expeditieknoppunten.

De telefoongids...

De PTT Telecommunicatie nam door de grote vraag naar automatisering in 1988 een nieuwe computergestuurde centrale aan de Bocholtzerweg in bedrijf. Het hele Nederlandse telefoonnet werd opnieuw ingedeeld en werden nieuwe netnummers ingevoerd. Simpelveld kreeg nummer 045- 544----- Rond de eeuwwisseling in 2000 werd door de verdere automatisering en het computertijdperk de PTT post geprivatiseerd. Door algehele reorganisatie in het Nederlandse postwezen werd het Simpelveldse postkantoor aan de Markt verlaten. Alleen het dagelijks sorteren van de briefpost en reclamefolders

gebeurd nog uit het verlaten pand. De postbussen zijn ook nog aanwezig maar voor hoe lang

Het moderne pand aan de Markt staat op de nominatie om gesloopt te worden. Straks zullen hier wooneenheden komen voor ouderen en nieuwe winkels. Maar het zal nog enige tijd duren er lopen nog procedures omtrent de betreffende vergunningen. Het is inmiddels 2009 als de sloop activiteiten een aanvang nemen in de Kloosterstraat en Marktstraat. De kom van Simpelveld zal dan een geheel nieuw aanzicht krijgen.

Jarenlang heeft de gemeente Simpelveld kostte nog moeite gespaard om een eigen postkantoor te krijgen. Maar de plaatselijke belangen zijn ondergeschikt aan landelijke ontwikkelingen. Zo ook in Simpelveld want nu kan men voor postzegels en kleine poststukaanbiedingen terecht in een hoek van de plaatselijke Supermarkt.. Het kan verkeren... Of zijn de Nederlandse posterijen weer terug bij af.....

Post en spoorwegen waren toen een begrip.....

Michel Dreuw 2010.

Postkantoor en politiebureau aan de Markt in juli 2009

De gebouwen aan de Kloosterstraat worden gesloopt Opname 3 aug 2009

Van verre zijn de bouwkransen te zien in de kom van Simpelveld 22 aug 2010

Oud en toch jelukkig.

Iech veul miech toch nog wal fit,
óch al vilt 't nit ummer mit.
Noe ja iech han reuma, vuural in mieng heng,
óch lispel iech e bisje, mer dat kunt durch mieng tseng.

Ins, lang jeleie, woar iech richtig jezónk.
Doe sjprong iech óp roeë-hakke-sjónkere rónk.
Mer die han iech mar óp 'n zie jezatz
en jetoesjt vuur platte hakke en dan in 't sjwats.

Nog lever loof iech noe óp sjloebe rónk,
al zage ze dat wuur vuur de vus nit zoeë jezónk.
Iech han 't wirklicch nog noa mienge zin,
och al doek iech durch der daag nog al ins in.

't Naats bin iech mit ee bisje sjlof tse vreie,
went 't nit jeet doen iech jet leëze döks óch breie.
Zoeë is die naat dan doch jauw jedoa
en bin iech vroeë went iech óp kan sjtoa.

Op rees joa, dat kan iech waal nit mieë.
Mè iech han in mie leëve zoeë vul jezieë,
dat went iech miech zouw verveële,
tseruk kan kieke óp ee jelukkig leëve.

Teëge tsing haof elf joon iech noa bed.
Vul ieëder hat wirklicch jenge tswék.
Dan mótt iech bij miech zelve noajoa,
wat allemoal oes mótt weëde jedoa.

D'r bril aaf, dat doa nuus mit passeert,
went deë kapot jung wuur iech rouweneert,
't leësjt 't kleed, dat jeet jans jódd,
durch deë reisversjloes kan dat wiet óp.

Die joemmiehoaze knelle zoeë,
Wen iech die oeës han ben iech richtieg vroeë,
Lestig is óch 't los-maache van der B.H.
Doa kunt me e zoeë sjleët aa.

D'r naatspoem aa van lekkere flanel,
zelf jemaacht nog, zoeë auwerwets model.
Der huurapparaat kunt neëver 't bed óp 't kesje.
Dan jeet 't jebis oes, in wasser in ee beksje.

Noe nog ee netsje urn als letste
en dan jódde naat vuur miech en vuur üch 't allerbetste.

Tilla Schleck-Lommen.

De Franssenslag.

Door: Jo Van der Werf

Mocht u denken dat het een vreemde naam is, vraag het aan Pierre Schnackers. Hij heeft het bedacht. Laat ik u vertellen dat het beslist niet met “de franse slag” was. Het was lang en hard doorwerken.

In maart 2009 werd in Tilburg de erfenis opgehaald die Huub Franssen aan de Bongard had nagelaten. 18 verhuisdozen in een paardentrailer. Gelukkig bleek er een lokaal in de oude school in Bocholtz beschikbaar.

Pierre met koffie (foto's Thea)

Op 12 augustus werd de werkgroep geïnstalleerd en op 2 september begon het monnikenwerk.

De werkgroep stond onder commando van Pierre, een meester in stimuleren, koffie en thee verzorgen en grappen vertellen. Verder waren er Thea de Koning-van den Broek, Elly Spoor-van Stratum en ik. In het begin zat ook Math Klinkers erbij. De Bongard-bibliotheek mocht immers geen boek of tijdschrift mislopen. Na de boeken en tijdschriften het echte werk.

Er waren honderden mappen. Resultaat van een leven lang verzamelen. Wat bewaar je? Wat doe je weg? Historie is de maat, maar het moet ook bruikbaar zijn. Dubbel is teveel.

Dus: alle mapjes worden omschreven en genummerd en in 60 hangmappen opgeslagen. Rob Scholl had de kasten en mappen geleverd. Vervolgens bracht Thea alles over op USB-sticks, een hele klus!

Tenslotte hebben we 27 onderwerpen bedacht. De hangmappen werden verdeeld over de onderwerpen, zoals Romeinen, Simpelveld en Bocholtz, de landen van Overmaas, de kaarten, het dialect, de Spoorwegen, de mijnen, enz., enz.

Alles bij elkaar zijn we bijna een jaar bezig geweest, meestal op school, soms op de Boor, ook wel bij Thea thuis. In elk geval in een heel prettige sfeer.

Toch waren we blij dat op 30 juni 2010 de Franssenslag kon worden afgesloten.

In aanwezigheid van o.a. Karl Franssen en Math Koll, de eigenaar van de school, gaf Pierre de sleutel van de kast aan Luc Wolters, de voorzitter van de Bongard.

Tot slot een vers van Pierre Schnackers, opgedragen aan Huub Franssen.

nestor

zich vasjeklauwd in d'r jraaf jekerft
uvver leefde en durch leëvensloof
zieng tek jesjtoept zienge heemets-
drek bis in de letste porie en nog
tsieëg wie kleëveneëd

uvverziet d'r sjtok wies en jelòsse
zie blikveld bèit ongerkome aan
't deer jiëft nesplaatsj aan d'r voëgel
is bankeer vuur d'r sjwerver en hujt
de versjild hingerjelosse tsiet

landsjapsdreum

Luc, Pierre en Karl

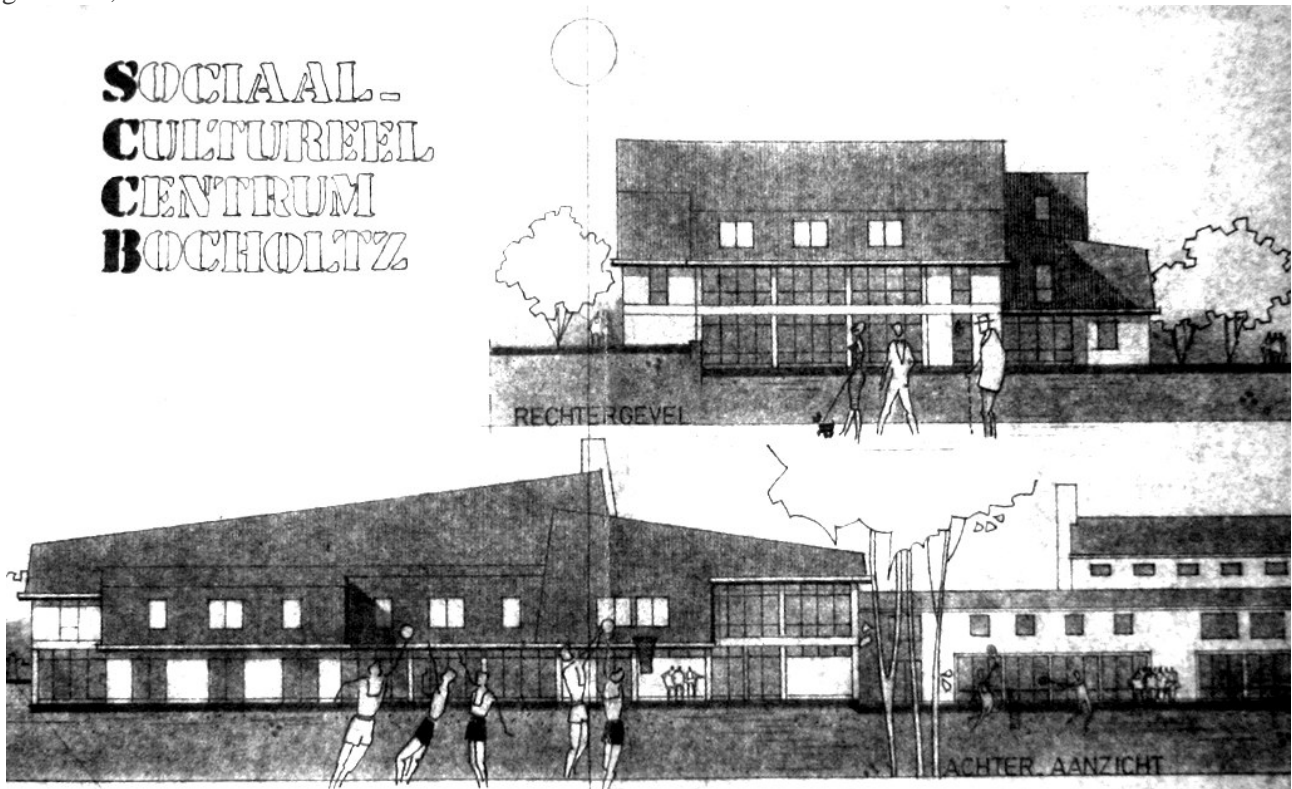
Gevonden voorwerp:

**SOCIAAL-
CULTUREEL
CENTRUM
BOCHOLTZ**

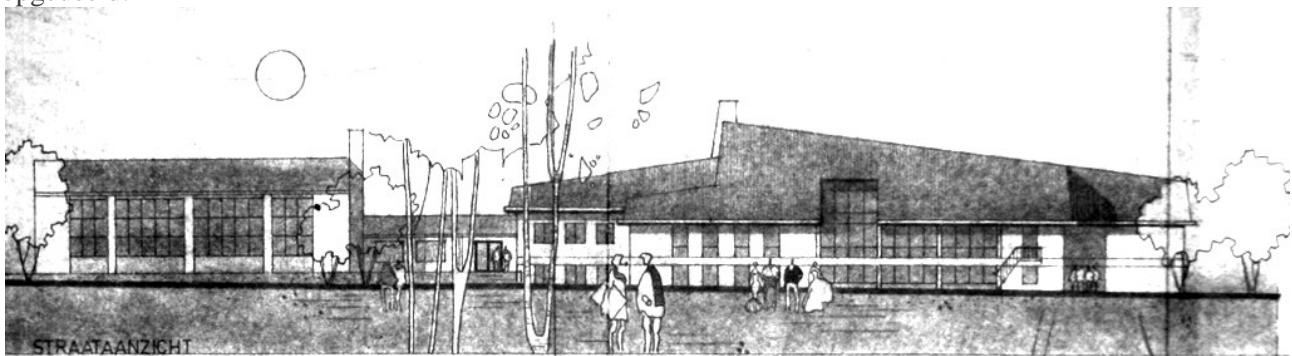
Door: Armin Hamers

Tijdens een bezoekje aan onze bibliotheek kom je soms verbazingwekkende zaken tegen. Je bent er al zo vaak geweest, je hebt alle hoeken al eens onderzocht, en toch vind je zo nu en dan iets wat je nog nooit gezien hebt.

Zo ook vorige maand. Op zoek naar iets heel anders viel me een nog niet zo oude (1979) bouwtekening in handen waarvan mij niet zo snel duidelijk was waarover het ging. Achteraf wist ik waarom: het is nooit gebouwd, het Sociaal Cultureel Centrum Bocholtz.

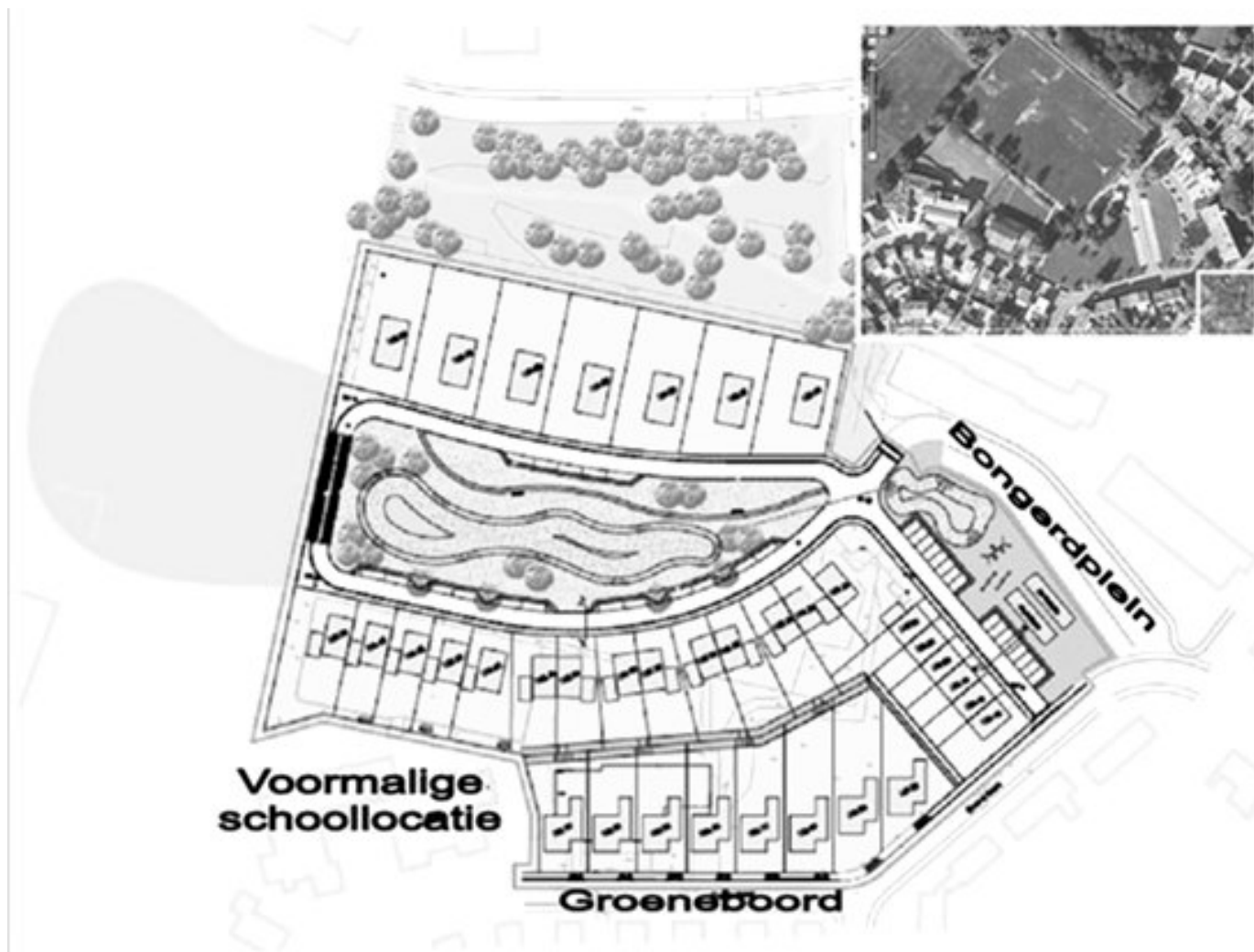
Beter naar de tekening kijkende begreep ik dat het een plan was voor uitbreiding van sporthal en zwembad aan het Groeneboord. Een nuttige besteding van de open grasvlakte die decennia lang tussen Bongarderplein en Groeneboord is geweest. Naast kleed- en sanitairruimtes was er plaats voor horeca gelegenheden met bar en keuken. Aan de achterzijde met alle faciliteiten naadloos aansluitend op een groot gazon voor feesttenten en het voetbalveld. Verder zijn vier kegelbanen voorzien, een bibliotheek/expo ruimte, een beheerderruimte en administratieruimten. Als middelpunt was er de grote zaal met vast podium van 92 m². De zaal zou, inclusief het balkon, plaats bieden aan maximaal 500 zitplaatsen, maar kon ook in drie delen worden opgedeeld.

Het gemeentebestuur van de gemeente Bocholtz had grootse plannen. Maar inmiddels weten we dat het er nooit van gekomen is en de grasvlakte gebleven is.

Enkele jaren na 1979 zijn de gemeentes Bocholtz en Simpelveld samen verder gegaan. Het gemeenschappelijk gemeentebestuur heeft in juli 2004 in een meerjarig saneringsplan getracht enkele problemen op te lossen. Het zwembad en de gymzaal aan het Groeneboord waren een ondraaglijke last geworden en deze zijn inmiddels gesloten en gesloopt. Een nieuwe gymzaal bij de Sporthal in de Wijngracht zou gefinancierd worden met de opbrengsten van de ontwikkeling van het “plangebied Groeneboord”.

De gymzaal in de Wijngracht is inmiddels in gebruik en naar verwachting zal de ontwikkeling van het “plangebied Groeneboord” in 2010 starten.

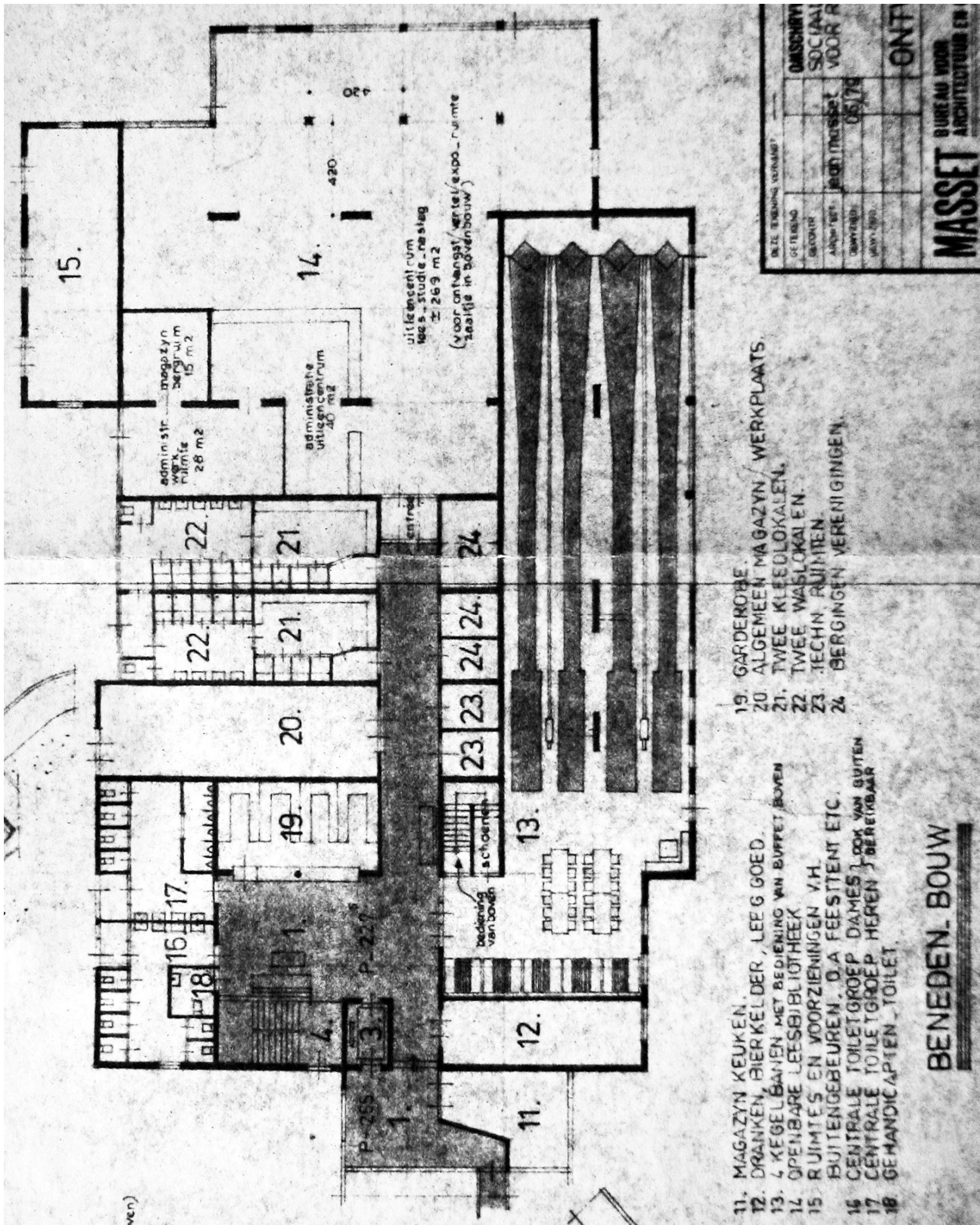
Het plan omvat de volgende nieuwbouwplannen:

- ontwikkeling en realisatie van de infrastructuur en de woningen (waarbij in beginsel wordt uitgegaan van 6 starterswoningen, 8 patiowoningen, 8 'twee-onder-een-kap woningen', 6 vrijstaand geschakelde woningen en 7 vrije sectorkavels),
- de groene ontwikkeling en de ontwikkeling van water,
- de sanering van de voormalige stortlocatie aan de Groeneboord.

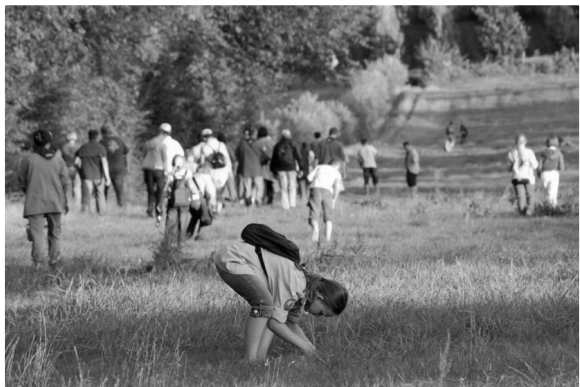
Bronnen:

- Bibliotheek en Archief Heemkundevereniging De Bongard
- www.simpelveld.nl

Op de volgende bladzijdes nog impressies van de geplande plattegronden van het niet gerealiseerde Sociaal Cultureel Centrum Bocholtz.

Fotoimpressie Midzomernachtswandeling 2010

Fotos achtereenvolgens van links naar rechts – van boven naar onder:

Inleiding – Wandeling – Uitleg – Blaren – Vangst – Brandstapel voorbereiden – De fik erin – Het huiswerk van vorig jaar verbranden – groot vreugdevuur.

Fotos: Ortwin Reitz

”DE BONGARD”

Jaarprogramma 2010

Postbus 21009
6369 ZG Simpelveld

Stand: September 2010

zon.	17 januari	<u>Excursie naar Tongeren; bijeenkomen 9.00 uur</u>
di.	9 februari	<u>Lezing 20.00 uur; thema : het Ripuarische dialect.</u>
zat.	13 februari	<u>Dialectmis</u> in Bocholtz om 18.30 uur en Simpelveld 19.00 uur.
	14, 15 en 16 februari	Carnaval
di.	16 maart	<u>ALV 19.30 uur en 20.45 uur film (Akkers van Margraten).</u>
vr.	2 april	<u>Goede Vrijdag, wegkruisenwandeling in Simpelveld 20.00 uur.</u>
zon.	11 april	<u>Expositie Scholtissenhof: thema: Tweede Wereldoorlog.</u>
zon. en ma.	4 en 5 april	Pasen
vr.	16 april	<u>Dialectavond Partycentrum Oad Zumpelveld 20.00 uur.</u>
wo.	5 mei	<u>Bevrijdingsdag, bevrijdingswandeling start 14.00 uur.</u>
do	13 mei	Hemelvaartsdag
di.	11 mei	<u>Lezing 20.00 uur : thema: De klap van Wittem (2^e Wereldoorlog).</u>
zo. en ma.	23 en 24 mei	Pinksteren
zat.	19 juni	<u>Excursie georganiseerd door Sectie Techniek 10.00 UUR</u>
	juli/augustus	Vakantie
vr.	16 juli	<u>Midzomernachtwandeling: 20.00 uur naar Keerbergen.</u>
vr.	3 september	<u>Opening fototentoonstelling van foto's Carry Gisbertz.</u>
zon.	12 september	<u>Monumentendag. Thema: negentiende-eeuwse bouwkunst.</u>
zon.	26 september	<u>Lezing ter plaatse op en over Overhuizen door Luc Wolters.</u>
di.	19 oktober	<u>Alg. Ledenverg. 20.00 uur en Presentatie v/d Secties 20.45 uur.</u>
di.	23 november	<u>Lezing 20.00 uur: thema Karel de Grote.</u>
zo.	28 november	<u>Kerstmarkt in Bocholtz.</u>

Tentoonstelling en Fotoboek Carry Gisbertz

Beste leden en belangstellenden,

In het gemeentehuis van Simpelveld loopt een expositie waarin werk van twee lokale kunstenaressen voor het voetlicht wordt gebracht: keramiek van Marie-Louise van Zeijst en fotografie van Carry Gisbertz. Het werk van Carry, die Simpelveldenaars in de periode 1975-1980 treffend heeft gefotografeerd, heeft heemkundevereniging De Bongard geïnspireerd om een verhaal bij het beeld te zoeken. In een projectgroep onder leiding van PASCALLE HAMERS en WERNER WIERTS heeft dit geresulteerd in de uitgave van een boek, waarin naast de paginagrote portretfoto's van Carry Gisbertz een toelichting op de betreffende personen gegeven wordt. Het boek is daarom een prachtig tijdsbeeld van Simpelveld en zijn nijverheid van drie decennia geleden.

Hierbij zijn vele namen die bij menig Simpelvelenaar een grote blijf van herkenning zullen oproepen. Zoals de kappersfamilie Berger, Willem en Tilla Bessems, slager Jef Delahaye, caféhouder Funs Franken, de broers Sjur en Wiel Houben van de Oude Molen, wethouder Jongen, Willem Huppertz van de Witte Bazar, sigarenzaak Janssen, de boeren Frissen, Kreuels, Joep Merx en Harie Wintgens, juweliersters mevrouw Leymans, Leo Loozen, Maxime van Wersch, Zef en Charles Vijgen en diverse anderen.

De uitgave biedt in liggend formaat in woord en beeld een prachtig portret van Simpelveld van ruim dertig jaar geleden.

Het boek is voor € 9,- te koop bij de Heemkundevereniging op de adressen:

- Wierts, Romeinenstraat 40, Simpelveld, tel. 045-5440452;
- Wolters, dr. Schweitzerstraat 4, Simpelveld, tel. 045-5442585;
- Hamers, De Baan 52, Bocholtz, tel. 045-5445482.
- Info via e-mail: debongard@hotmail.com

De expositie in het gemeentehuis is tijdens kantooruren nog tot en met 14 oktober te bekijken.

Heemkundevereniging De Bongard
Armin Hamers (penningmeester)
Postbus 21009
6369 ZG Simpelveld
Nederland

T +31 (0)45 5445482
E debongard@hotmail.com
W www.debongard.nl

Dorpsportretten Simpelveld 1975-1980

Fotografie Carry Gisbertz en Heemkundevereniging De Bongard

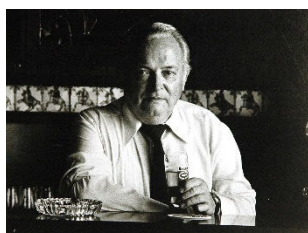
Familie Berger,
kappers

Willem en Tilla Bessems,
werkers en wandelaars

Jef Delahaye,
slager

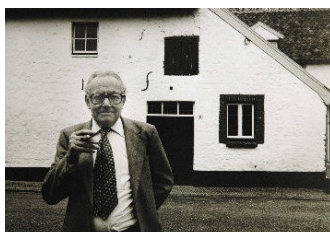
Funs Franken, caféhouder
'Brand's Quelle

Sjeng Frissen,
boer Vroenkuilerweg

Mevrouw Antje Hamers,
bewoonster Markstraat

Sjr Houben, molenaar,
wethouder en ereburger

Wiel Houben,
boer Oude Molen

Willem Huppertz,
van de 'Witte Bazaar'

Pierre Jaegers,
speeltuin-opa

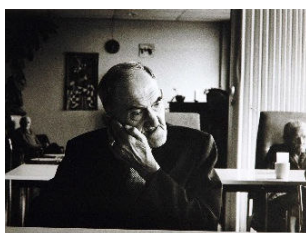
May Janssen en
Netta Hendrix-Lumey,
van de sigarenzaak

Zef Jongen,
wethouder en boer

Mw Keijdener-Scheeren,
dorpswinkelster

Harrie Kerckhoffs,
kantonier

Boer Kreuels,
van 'Oppe Bergsge'

Wil u deze prachtige foto's mee naar huis nemen? Bij Heemkundevereniging De Bongard is een boekje te bestellen met deze foto's en veel aanvullende informatie.

Mevrouw Leymans,
juwelier

Leo Loozen, raadslid,
museumdirecteur en
dierenvriend

Echtpaar Meijers,
bewoners van het
briketmeesterhuis

Joep Merx, 'd'r duutsje
Joep' van de Vier Morgens

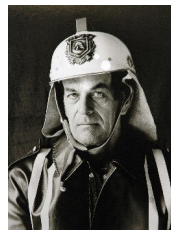
Sjeng Niesten,
groenteboer

Joep Senden,
schoenmaker

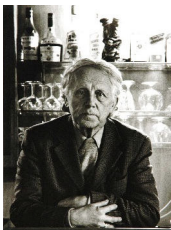
Charles Vijgen en Hein
Scheeren van tankstation
en garage

Zef Vijgen,
brandweerman

Echtpaar Vrusch,
boeren te Soureth

Maxime van Wersch,
bakker en restauranthouder

Harie Wintgens,
boer te Bosschenhuizen

6 sept. t/m 14 okt. 2010
Ma t/m do 8:30–16:30 uur
Vr 8:30–12:30 uur

Extra open tijdens
Open Monumenten Dag
12 sept. 12:00–17:00 uur

HEEMKUNDEVERENIGING

SIMPELVELD-BOGHOLTZ

”DE BONGARD”

Heemkundevereniging “De Bongard” / Postbus 21009 / 6369 ZG Simpelveld
Website www.debongard.nl / Email debongard@hotmail.com

”DE BONGARD”

Secretariaat: Postbus 21.009
6369 ZG Simpelveld

september 2010

Geachte leden,

Bij deze nodigen wij U uit voor de **Algemene Ledenvergadering** op
dinsdag 19 oktober 2010 om 20.00 uur
in de zaal van Partycentrum “ Oud Simpelveld “, Irmstraat 23 te Simpelveld.

Agenda:

1. Opening en mededelingen door voorzitter Luc Wolters;
2. Verslag ALV van dinsdag 16 maart 2010.
3. Begroting 2011 penningmeester.
4. Nieuws van secties en activiteiten.
Waaronder: bibliotheek en archief
5. Vooruitblik 2011.
6. Rondvraag.
7. Sluiting.

Het programma na de pauze wordt gevormd door presentaties door onze secties.

**Het Bestuur Heemkundevereniging “ De Bongard “
Simpelveld-Bocholtz**

BOKKENRIJDERS BELIEVEN BELGIË (21)

Door: Hans Hermans

Hoofdstuk XIV Vastenavond versus Carnaval (7)

In de vorige aflevering besteedden wij aandacht aan vastenavond in de polder. Inmiddels weten wij dat daar door invloed van het calvinisme niet veel overgebleven is. Dat was heel anders in de tijd van kunstschilder Pieter Aertsen. Thans is ‘Brazilië’ hard op weg om tijdens carnaval de polder over te nemen. Faselabend en vastenavond stammen uit een tijd dat vruchtbaarheid geen taboethema was. De welgestelden vierden carnaval in een casino of sociëteit. De vips van toen wisten precies op welke etage zich ‘Les chambres séparées’ bevonden. Het maakte wel degelijk verschil of het carnavalsproduct een ‘straatwurm’ of een ‘soosbaby’ was. De een werd naar de (lagere) klompenschool, de ander naar een (hogere) burgerschool gestuurd. Deze keer trekken we de grens over naar België en merken dat zowel in Vlaanderen alsook in Wallonië, bij afwezigheid van een calvinistische dwingelandij, een rijk vastenavondpatrimonium bewaard gebleven is. In deze streek hadden Spaanse en Oostenrijkse landheren het voor het zeggen, waardoor het voor protestanten veel moeilijker was om erfgoed en folklore uit te roeien.

14.15. Vastenavond in België

14.15.1. Sing-sang en cultuur

Ons leefgebied werd bewoond door van origine Keltische stammen, die door Frankische stammen verdrongen werden. Er wordt wel een beweerd dat er geen Romaanse Franken bestaan, maar het zuiden van België en het Noorden van Frankrijk zit er vol van.

Zangerige overeenkomsten in talen worden gescheiden door grenzen

Die stammen werden door Romeinen geromaniseerd en de mensen hebben ook nu nog dezelfde ‘sing-sang’ in casu vrijwel hetzelfde zangerige geluid in hun spreektaal, zoals bijvoorbeeld de oorspronkelijke bewoners van Maastricht en Aken. We merken het al, een taal kan wel veranderen,

maar de ‘sing-sang’ verandert niet. Vanaf de middeleeuwen tot aan de Franse tijd waren hier veel verschillende vorstendommen met soms grote culturele verschillen, waarop de landsheer invloed had. Dat is niet alleen bij ons, maar ook in het huidige België, waar de culturele verschillen tussen de inwoners van het Duitspratende Eupen, het Waalsparlende Malmédy en het Vlaamskoutende Maaseik enorm zijn. Nederland is direct en België is middellijk een product van het Weense Congres, waar prominente heren met weinig etnologische wetenschap en een totaal gemis aan psycholinguïstieke kennis, grenslijntjes op een landkaart trokken. Helaas werden die grenslijnen harde realiteit en werd op meer dan één plek een moedertaal door een dikke rode lijn gesplitst.

14.15.2. Zottenfeest

Voor gemene folkloristen maken de heidense faselabend, de katholieke vastenavond en de protserig carnaval geen verschil, maar voor de gedreven historicus natuurlijk wel. Ooit vierde men op straat en vanwege de winterse koude trokken de feestvierders dikke kleren en soms schapenvellen aan. Dat moest wel, want ondergoed was in de 19^e eeuw onbekend en werd aanvankelijk door de katholieke kerk

als te frivool beschouwd, omdat alleen prostituees prikkelkleding droegen.

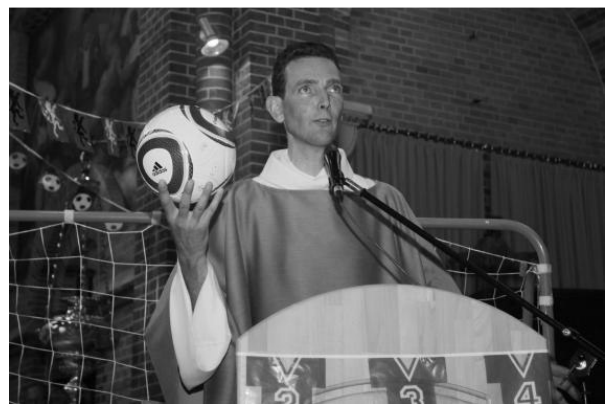
Dansen tijdens de carnavalsmis

Het ‘interlockgehalte’ was in die jaren gelijk nul en buitenechtelijke frivoliteiten waren ongelijk evenredig. Was dat de reden dat er in Maastricht wel op straat, maar niet in het stadspark gevierd mocht worden? Via de tralies van de biechtstoel was het de clerus bekend dat in het park, ondanks de winterse koude, de bloemetjes buiten werden gezet. Er werd stevig gedronken en nog steviger gesjanst.

Vastenavond heeft door de eeuwen heen, een groot aantal bloeiperioden gekend. Het *Zottenfeest* was vooral in de late middeleeuwen populair, waarbij het alledaagse leven voor een paar dagen op zijn kop gezet werd, waarbij anarchie en ironie hoogtij vierden. De plechtige carnavalsmis van tegenwoordig, was in die tijd een nepmis, waarbij onzinnige en vunzige liedjes gezongen werden en er tijdens de consecratie door het gehele kerkvolk, luidruchtig geboerd werd. Het plezier kon klaarblijkelijk niet op, want in plaats van hosties werden plakken vette worst uitgedeeld en in plaats van wierook werden oude schoenzolen verbrand... Daarna haastte men zich de kerk uit, want de man die als laatste de kerk verliet trok men de broek uit...

Natuurlijk was Rome niet gelukkig met deze gang van zaken en regelmatig verbood men de geestelijkheid, om tijdens de H. Mis een masker te dragen of zich als nar te gedragen. De beminde gelovigen werd verzocht om niet in de kerk te hossen en te springen, het zingen van liederlijke liederen moest men achterwege laten.

Terecht en onterecht worden ook nu nog de beminde gelovigen geconfronteerd met strenge heren. Voor Hollanders is WK en EK, bij gebrek aan beter, een soort reïncarnatieve zomercarnaval. Toen zondag 11 juli 2010 de WK-finale gespeeld werd tussen de elftallen van Nederland en Spanje, trok pastoor Paul Vlaar van de parochie Obdam tijdens de H. Mis een oranje kazuifel aan. Paarse, rode en roze paramenten zijn geoorloofd, dus waarom oranje niet? Met zo’n mis is niets mis mee, zeiden de progressieve gelovigen, maar bisschop Jozef Punt van Haarlem dacht er anders over. Volgens hem mag een kerkelijke dienst nooit en te nimmer vermengd worden met niet-kerkelijke evenementen. (...)

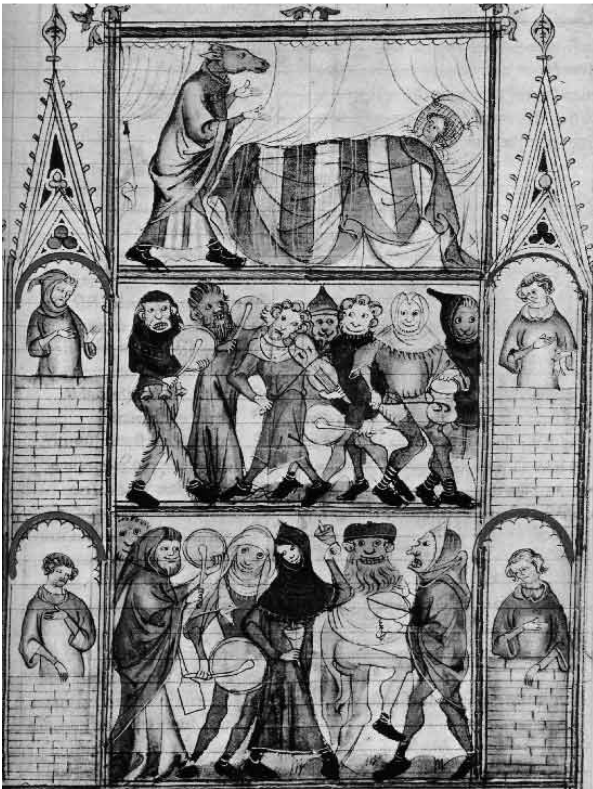

Pastoor Vlaar met oranje kazuifel toont koning voetbal

Het gevolg was dat pastoor Vlaar met onmiddellijke ingang van zijn priesterlijke taken ontheven werd en hij een bezinningsperiode moest verduren... (Opmerking: Jozef Punt was ooit deken in Heerlen en stond bekend door zijn gemis aan charismatische eigenschappen.)

14.15.3. Ezelskoning

Terug naar de vastenavondtijd, waar metertijd de echte priesters vervangen werden door ‘vastenavondpriesters’, want er zou en moest gevierd worden. Wij kunnen de vunzige vastenavond van toen, onmogelijk vergelijken met het commerciële carnaval van nu. Toen onze voorouders in 1288 onder het iets strengere Brabantse gezag kwamen, trokken zij naar aanpalende gebieden waar ongebreideld gevierd mocht worden. De Brabanders kregen dan te horen: ‘Brabander, bóksebander, veerkenspot, lek mieng vót !’

Het ging er soms bruit aan toe tijdens de vastenavond

De vastenavondvierder zette de wereld op zijn kop, door bestaande wetten en regels, normen en waarden, 180 graden te draaien of aan de laars te lappen. Over de motieven zou een socio-psycholoog een dik boek kunnen schrijven, maar we mogen aannemen dat de vastenavondviering een geaccepteerde methode was om stoom af te blazen. In de 16^e eeuw waren in Vlaanderen zottenfeesten zeer in trek en de burgers van Tongeren waren in 1525 woedend toen de schout verbood om vermommingen te dragen.

Vermommingen werden lang niet altijd op prijs gesteld Vastenavondoptocht naar Adriaen van de Venne

In Tongeren was in die tijd de pest uitgebroken en de godsvruchtige schout dacht natuurlijk, dat het de straf van God was. Ook in Gent werd het omkeerprincipe gehuldigd, want in 1535 trokken een ezelskoning en een ezelskoningin door de straten. Daar werd de spot gedreven met alles wat ‘des kerks en des adels’ was. Zonder schroom zongen de meisjes: ‘Ik sta al zo lang buiten, mijn korfje wil niet sluiten!’ (...) Als een arme en minder knappe meid in verwachting raakte, trouwde ze meestal met een oude weduwnaar. ‘Op iedere pot past een deksel!’ – zei het volk dan.

Het was in die tijd, dat de gildenbroeders, rederijkers, de vastenavondviering

organiseerden. Vanaf 1551 organiseerde de rederijkamer van Brussel een groot zottenfeest. De feesten werden ieder jaar grootser en luxueuzer, zodat Brussel de belasting moest verhogen om de viering te financieren. In 1576 vergaderde de *Heilige Liga*, die in eerste instantie maatregelen trof tegen de Hugenoten in Frankrijk en bij die gelegenheid tevens een einde maakte aan vastenavond.

14.15.4. Ajuinstad Aalst

Het driedaagse *vastelauved in Oilsjt* (vastenavond in Aalst), staat bekend vanwege zijn sarcastisch en anarchistisch karakter, gecombineerd met een feestelijke solidariteit tussen de modale bevolking, waarbij ook gasten welkom zijn. Het historisch volksfeest is inmiddels uitgegroeid tot een commercieel festival dat zijn weerga in Vlaanderen nauwelijks kent. Soms weten de inwoners het zelf niet meer of zij het nog langer vastenavond of toch maar carnaval moeten noemen.

In Aalst zijn de oudste geschreven bronnen over vastenavond uit 1432 en we weten dat het feest vooral op straat gevierd werd, waarbij sinds 1890 een aantal reuzen een oogje in het zeil houdt. Het ligt voor de hand

dat de feestvierders verkleed en vermomd waren, want in oude documenten is er sprake van *mascarades*.

Aalst verandert je

Het volksfeest kende ups en downs, zodat in 1851 een aantal mannen bij elkaar kwam, om het feest nieuw leven in te blazen. Op zondag 9 maart 1851, tijdens *Groot Vastenavond* trok weer een stoet door de straten van de uienstad. Voor het eerst sinds lang, werden er in de stad, nog wel op de openbare pleinen en straten, uitbundige vastenavondactiviteiten georganiseerd. De organisatie was in handen van: 'De Maetschappy voor de verlustingen van den vastenavond'. Ook in Aalst zien wij rauwe rudimenten van een Bourgondisch vastenavondverleden. In die stad speelt naast verkleeding en vermomming, ook *travestie* een grote rol.

De vastenavond in Aalst kent nog steeds ongepolijste kantjes

Het betekent niet dat vrouwen in herenkleding kruipen, wel andersom. En de zonden? Die werden op dinsdagavond vergeven samen met de emotionele verbranding van een stropop. Aalst noemt haar oeroude vorm van vastenavond standeloos en plezant.

14.15.5. Carnavalistische trekjes

Tegen het einde van de 19^e eeuw kwam er alweer de klad in en wist men opnieuw interesse te wekken door letterlijk een reuzenpaar op de benen te zetten. In de loop der jaren kreeg het reuzenpaar nakomelingen en nog weer later werd ook *Bayard* (ros Beiaard), aan de illustere reuzenfamilie toegevoegd.

De Aalsterse Gilles

Sinds 1923 wordt vastenavond geregeld door een feestcomité en kreeg het feest carnavalistische trekjes o.a. door het organiseren van een grootse stoet door de binnenstad van Aalst. De tientallen carnavalsverenigingen besteden ieder jaar duizenden werkuren aan hun praalwagens en kostuums. Vergeten we ook niet de kleine individuele groepen, die op ironische wijze inspelen op de (wan)toestanden in hun stad en het gedrag van burgemeester en schepenen. Uiteraard wordt er ieder jaar een prins gekozen, die van de burgemeester drie dagen de sleutel van het stadhuis mag bewaren en dus in symbolische zin de heerser van Aalst is. Op zondag is er dan een stoet waaraan het historisch reuzenpaar en de moderne praalwagens meedoen. De Aalsterse Gilles beschouwen zich als een onvervalst vastenavondrelict en worden door de meer dan 100.000 toeschouwers vanaf de kant toegejuicht.

Uiteraard wordt er ieder jaar een prins gekozen, die van de burgemeester drie dagen de sleutel van het stadhuis mag bewaren en dus in symbolische zin de heerser van Aalst is. Op zondag is er dan een stoet waaraan het historisch reuzenpaar en de moderne praalwagens meedoen. De Aalsterse Gilles beschouwen zich als een onvervalst

vastenavondrelict en worden door de meer dan 100.000 toeschouwers vanaf de kant toegejuicht.

De Ajuinworp in Aalst (1)

De Ajuinworp in Aalst (2)

Een ander overblijfsel uit de historische vastenavondtijd, bestaat uit het verdrijven van de wintergeesten. Het gebeurt steevast op maandag, dat de Gilles op de Grote Markt hun traditionele bezemdans uitvoeren. Daar vindt ook de befaamde *Ajuinworp* (het gooien van uien) plaats en het is logisch dat de aanwezigen vooral geïnteresseerd zijn in de gouden ajuin. Daarna trekt opnieuw een optocht door het centrum en worden de winnaars bekend gemaakt. Op maandagavond is de feestvierende massa vermomd en de niet gemaskeerden moeten zich de spottende beledigingen laten welgevalen. Dinsdag, de derde dag, trekken duizenden *Voil Jaenetten* door de straten. Het fenomeen ontstond tegen het einde van de 19^e eeuw, toen eenvoudige dagloners zich geen dure carnavalskostuums konden permitteren en hun toevlucht zochten in de afgedragen jurken van hun echtgenote.

De prins van Aalst eenvoudig te ros

In het begin werden zij in de lokale pers bestempeld als ‘vuile jeanetten’, maar thans zijn de vrouwelijk uitgedoste mannen, compleet met bustiers, het symbool van het Aalsterse carnaval.

Soms mengen zich ook (echte) vrouwen tussen de groep en in een tijd dat de mensen gemaskerd waren, werd er een ‘feest’ van gemaakt. Terwijl in Vlaanderen steeds minder dialect gesproken wordt, wordt in deze stad de tongval van het volk in ere gehouden. Als iemand roept ‘*doeme-voesj*’ antwoordt iedereen ‘JA’. De oproep betekent: ‘Gaan wij voort!’ – en niemand die het waagt ‘neen’ te zeggen.

Kritiek op de politiek

Tussen 1960 en 2010 werden meer dan 3200 carnavalsliedjes in het dialect geschreven en getoonzet.

Voil Jeanet

We merken het al, hier bestaat als immaterieel erfgoed een melange van vastenavond en carnaval. Het carnaval van Aalst is sterk verankerd in het verleden, maar toch springlevend en nog steeds evoluerend. In 2008 werd het Aalsterse carnaval door de Belgische regering voorgedragen, om opgenomen te worden op de 'Representative List of the Intangible Cultural Heritage of Humanity'. (Opmerking: Op de werelderfgoedlijst voor immateriaal erfgoed van de mensheid (UNESCO), werden reeds eerder het carnaval van Binche en de reuzen van Brussel, Dendermonde en Mechelen toegevoegd.)

14.16.6. Verbranding van zonden

In het hoofdstuk 14.9. *Vuur en as* konden wij lezen dat op veel plaatsen op Aswoensdag een stropop verbrand werd. De pop was de incarnatie van vastenavond en de symboliek was veelomvattend: Het vuur stond voor de 'vurige' zon, die garant staat voor

vruchtbaarheid op alle gebied. Nadat de as op de velden verstrooid was, zorgde de veertigdaagse vasten er wel voor, dat het levensritme van alledag zich spoedig kon herstellen.

De verbranding was een teken van vergankelijkheid maar ook een einde van het flamboyante feest. De boze wintergeesten werden op de vlucht gejaagd en uiteraard gingen tijdens de verbranding van de pop, alle collectieve zonden in rook op. In Aalst is het vastenavondgebruik als relict bewaard gebleven. In 2010 kwamen zoveel feestvierders op de popverbranding af, zodat de brandweer zich genoodzaakt zag extra veiligheidsmaatregelen te treffen.

De vele oorlogen in de 17e en 18e eeuw deden de vastenavondviering geen goed

Het kan niet anders, of ook in het Maasdal werd in de vroege middeleeuwen uitbundig vastenavond gevierd. In Maaseik is de oudste schriftelijke vermelding van 20 juni 1575, maar vermoedelijk werd er toen al eeuwen lang de vooravond van de vasten op robuuste wijze gecelebreerd. Volgens de reglementen van de Sinte Catharinaschutterij moesten de leden dan hun bijdrage betalen en die avond 'te wijn moesten gaen'. Waarschijnlijk was

de consumptie van bier in die tijd minder bekend of minder bemind ?! In die tijd was het gebruikelijk om op de markt een vastenavondvuur aan te steken.

Verbranding van de pop in Halle (1)

We zien hier een rudiment van *fastelavond* waarbij de wintergeesten verjaagd en de vruchtbare lentegoden vereerd werden. Tegen het einde van de 17^e eeuw hadden die brandstapels hun heidense eigenschappen verloren en werden toen *vreugdevuren* genoemd. Speelmannen zorgden voor passende muziek en het vermomde volk danste op straat. Zoals in veel plaatsen werd ook in Maaseik '*de gans gereden*'. Tussen twee bomen hing men aan een touw een levende vette gans met de kop naar beneden en jonge mannen te paard, probeerden in galop, de kop van het dier af te rukken. De vele oorlogen, aardbevingen, misoogsten en epidemieën in de 18^e eeuw, maakten in RK contreien, noodgedwongen een einde aan vastenavondvieringen; het volk had geen trek en geen geld meer. In protestantse streken werd vastenavond, door zijn gezagsondermijnende aspecten strikt verboden. Men constateerde te veel Spaanse soldatentronies achter Maaslandse vastenavondmaskers. Er werden toch al zoveel baby's met zwarte haren in het blonde Frankenland geboren. Dat was in die dagen een bijzonder verschijnsel. De Spanjaarden verlieten in 1713 hun Zuid-Nederlandse gebieden en de Staatsen (Hollandse calvinisten) kregen meer invloed. Maar dat was niet de enige tegenslag, want de streek werd ook al eerder geteisterd door oorlogen. Noemen we de belangrijkste: Hollandse Oorlog 1672-1678, de Vijfjarige Oorlog 1688-1697, Spaanse Successieoorlog 1702-1713, Oostenrijkse Successieoorlog 1740-1748 en de Zevenjarige Oorlog 1756-1763. Tellen we daarbij veeziekten, epidemieën, hongersnood en een paar aardbevingen met een zware in 1755. Daardoor duurde het tot

1769, voordat Maaseik besloot om, op zedelijke grondslag, de draad weer op te pakken. Die vertrouwensvolle opdracht ging aan de Maaseiker Rederijkamer en de vereniging droeg de moralistische naam *Vrueght en Dueght*. Het is niet bekend of vermomming in die tijd verboden was. Ook de Franse periode tussen 1795 en 1814 was voor de feestvierders niet aangenaam en men kwam van de regen in de drup toen 1816 koning Willem I aan het bewind kwam.

Verbranding van de pop in Halle (2)

Die pur-sang Calvinist wilde van vastenavond helemaal niets weten en het verbaasde niet toen in 1820 in Maaseik een resolutie bekend gemaakt werd, waarin vermeld stond dat het zich na zonsondergang verkleed of gemaskerd op straten, in huizen en in de herbergen te vertonen, strikt verboden was. Ook werd verboden om gemaskerd een paard te berijden of een wapen te dragen.

14.16.7. Mezeiker carnaval

Op 21 juli 1831 legde Leopold I, de eerste koning der Belgen, de eed af op de Belgische Grondwet. De katholieke vorst en het eveneens katholieke parlement hebben sindsdien ongetwijfeld een stempel gedrukt op de Belgische cultuur in het algemeen en de folklore in het bijzonder. (Opmerking: In België mag geen andere wet in strijd zijn met de Grondwet. De Belgische Grondwet behelst een aantal duidelijke vrijheids- of afweerrechten, die waarborgnormen vormen tegen overheidsinmenging. Er wordt duidelijk gelet op fundamentele menselijke rechten, op rechtszekerheid en deugdelijkheid van bestuur. Het waarborgen van deze rechten, vrijheden, rechtszekerheid en deugdelijkheid van bestuur, is aangelegenheid van het Koninkrijk. Anders dan in Nederland waar de Grondwet te vaak ondergeschikt wordt gemaakt aan provinciale en gemeentelijke wetten. Soms zijn die wetten niet ontvankelijk voor bezwaar en beroep, waardoor in

Nederland de vrijheids- en afweerrechten van de burger, niet zelden tot een minimum beperkt worden.)

Maaseiker stoet

Wij verplaatsen ons opnieuw naar Maaseik waar sinds 1850 de zogenaamde *Mezeiker carnaval* gevierd wordt. In 1823 ontstond in Keulen het commerciële carnaval op schijn-soldateske grondslag. Het is bekend dat de overheid van Maaseik niet onwillig stond tegenover het oeroude volksfeest, maar er wel op lette dat vastenavond een RK structuur had. Pas in 1865 konden carnavalisten de eerste carnavalsstoet op poten (en wielen) zetten, maar de RK dagbladders vulde pagina's met woede en gal. Waarom was de pers er ronduit op tegen en waarom werden vermeende excessen stevig in de pek gezet. Waarschijnlijk omdat de feestvierders vermomd waren... In 1885 werden er een paar artikelen aan het Politierglement toegevoegd. Beperken we ons tot art. 95: 'Het is den gemaskeerden verboden het publiek te beledigen, iemand aan te vallen en met geweld in de winkels of huizen te dringen. De voorbijgangeren is het eveneens ontzegd de gemaskeerden lastig te vallen.' (...)

14.16.8. Reus Riddart

Een bekende figuur bij het *Mezeiker carnaval* is Reus Riddart. De grote imitatieman, bekleed met gewaden en grote speelkaarten, is een 'officieel' burger van Maaseik met peter en meter, paspoort en spaarbankboekje. Het is

niet bekend of Riddart spaart in euro's of wams. Het laatste begrip zegt iets over de 'munteenheden' van Maaseik, want i.p.v. waarde- en consumptiebonnen, rekent en betaalt men in het Maasstadje met de *wam*.

De Maaseiker reus Riddart kaartridder van Heppeneert

Iedere munt is principieel 11 wam waard en is aan inflatie onderhevig, want ieder jaar opnieuw wordt de waarde nauwkeurig vastgesteld aan de prijs van een pint bier. Net zoals in de 'grote' financiële wereld, is de inkoopkoers hoger dan de verkoop. Het verschil heet koerswinst en die is natuurlijk voor de carnavalsvereniging *Het Heilig Wammes*. Er is ook nog een numismatische bijzonderheid; de munt is, behoudens het getal 11, een getrouwe reproductie van een Maaseikse munt uit 1579.

In het buurplaatsje Heppeneert bestaat de legende van de 'kaartridder' Riddart, die op kasteel Borckhoff woonde. Die edelman was aan het kaartspel verslaafd en verspeelde zijn

hele vermogen. Om nog zeven jaar in weelde te mogen leven verkocht hij zijn ziel aan de duivel en bezegelde die afspraak door een handtekening met zijn bloed. Toen die zeven jaar om waren nam Riddart afscheid van zijn vrienden en organiseerde een groot feestmaal.

Reus Riddart werd in 1976 als heuse inwoner bij de burgerlijke stand aangemeld

Toen de vrienden hoorden welke vreselijk lot op Riddart te wachten staat, gaven zij hem de goede raad Sint Gertrudis om hulp te smaken. Daarna vertrok de ridder alleen te paard naar het bruggetje waar de duivel hem opwachttte. Toen hij bij de burg arriveerde, sloeg de duivel op de vlucht, want achter op het paard van Riddart zat Sint Gertrudis. De edelman keerde terug naar zijn kasteel en leefde voortaan zeer eenvoudig. Ter herinnering aan de legende, werd aan de straatzijde van de kerk een fontein in de vorm van een kaartspel opgericht.

14.16.9. Het Heilig Wammes

Hoe kwam *Het Heilig Wammes* in Maaseik? Ooit klopte een landloper aan bij een van de stadspoorten, maar de poorter maakte niet open. De landloper die dronken en moe was, ging naar een weiland, trok zijn wammes (wambuis) uit, legde dit onder zijn hoofd en sliep. Tegen een kruisbeeld zei ie: 'Vriend, als ze u des nachts ook al niet binnen halen, dan kunt ge vannacht ook wel op mij letten !' De zwerver werd wakker van boerenkarren die naar de markt reden en mengde zich tussen het volk, maar vergat zijn wammes mee te nemen. Een voorbijganger zag het wammes bewegen en dacht aan een wonder en haalde er de deken bij. Die vertrouwde het niet en organiseerde een grote boetetocht, waarbij het wammes met veel wierook en

wijwater bezworen werd. God zij geloofd en geprezen, het van de duivel bezeten wammes was geheiligd.

De scepter van de vloeëjekiining is een marot met drie gezichten – voor elke carnavalsdag een

Iedereen trok tevreden de stad in. Niemand nam het wammes mee, zodat we tevens aan de weet komen, waarom de inwoners van Maaseik: *Loe, lèkker en hoveerdig* (lui, plezierig en ijdel) genoemd worden.

De vier eigenschappen van de Maaseikenaar Lekk Lui Kaal en Hovaardig

Tegenwoordig kent men de onderscheiding *Het Gulden Wammes*, het is de hoogste carnavalsorde die door de *Mezeiker Vastelaovesvereniging 'Het Heilig Wammes'*, uitgereikt wordt aan mensen, uit bilateraal Limburg, die zich op socio-cultureel gebied verdienstelijk gemaakt hebben. Tenslotte wordt er op dinsdagavond, na de *Kloonjestoet*, op het Marktplaatsje in het bijzijn

van prins en jeugdprins het *Weimeske* opgelaten. Dat is een klein wambuisje dat door middel van een tros ballons het luchtruim kiest. De vinder mag dan het volgend jaar, in het kader van een weekendje Maaseik, de Halfvastenstoet als eregast bijwonen. En het vlooiënwambuis aan de oever van de Maas? Dat werd door een Ollander meegenomen, beweren de ondeugende Mezeikers.

Het beeld De Vlooiënkonink uit 1994 symboliseert de sage van het Heilig Wammes

14.16.10. Duitse lastposten

Tijdens de Duitse bezetting 1914-1918 werd er geen vastenavond gevierd en pas vanaf 1922 kreeg het feest een carnavalsgehalte, want vermomming werden verboden. Ook tijdens de Duitse bezetting 1940-1944 was er geen reden om te vieren, doch in 1949 besloten een paar inwoners de traditie in ere te herstellen. Op halfvasten van dat jaar trok de eerste naoorlogse stoet door het stadje onder het zottengezag van prins Mathieu Hermans. In dat jaar werd ook besloten om carnaval in Maaseik een formeel karakter te geven en te stoelen op Rijnlandse traditie. Korte tijd later werd de oude naam van het 'Maeseycker Comiteit der cavalcade van Half-Vasten' veranderd in 'De Raad van Grootriders van

het Heilig Wammes'. Hierbij moet zeker vermeld worden dat de *Mezeiker Vastelaovesvereniging* streeft om, naast het organiseren van carnavalsactiviteiten, ook de Maaseiker volkscultuur en vooral het dialect in woord en schrift, in stand te houden.

14.16.11. De elfde van de elfde...

Op de elfde-van-de-elfde worden in sommige gebieden van België twee feesten gevierd, zodat sommige mensen niet weten, welke uniform het juiste is. Op 11 november herdenkt België het einde van de *Groote Oorlog*. Tot de Tweede Wereldoorlog was er in Engeland sprake van *Great War* en in Duitsland van *Großer Krieg*. In die oorlog kwamen circa 17 miljoen mensen om het leven. België denkt met ontzetting terug aan de Eerste Wereldoorlog, want Duitse soldaten waren zeer wreed en namen afschrikwekkende maatregelen als zij, naar hun zeggen, door Belgische burgers beschoten werden. Op deze manier werden in België meer dan 5000 burgers vermoord, waaronder ook vrouwen en kinderen. In de vrije wereldpers, werden Duitsers met vette letters *Hunnen met pinhelmen* genoemd. Het ergste was dat Duitsland de neutraliteit van een klein land op vreselijke wijze schond. De Eerste Wereldoorlog begon in België op 3 augustus 1914, maar in het eveneens neutrale Luxemburg een dag eerder. Koning Albert I (1875-1934) van België was gehuwd met een nicht van de Duitse keizer en deed een emotionele oproep om van de oorlog verschoond te blijven. Maar Pruisen had geen enkele behoefte aan familiare en vriendschappelijke banden met het kleine koninkrijk en schond de grenzen. Daar heerste een heel andere mentaliteit, want het gemakkelijk kneedbare Duitse volk was door indoctrinatie opgegroeid met het motto: '*Auf zum frisch fröhlichen Krieg!*' Zelfs bij de dienstplichtigen heerste een gevoel van groot enthousiasme, want Franse wijn smaakt heerlijk en Parijse vrouwen zijn gewillig...

Verschrikkingen van de Grote Oorlog

De bekende auteur Erich Maria Remarque schreef het boek *Van het westelijk front geen nieuws*, waarin hij het enthousiasme voor de oorlog aan de Duitse zijde niet onder stoelen of banken steekt. Koning Albert I vluchtte niet naar het buitenland, zoals dat bij staatshoofden gebruikelijk is, maar vocht met zijn soldaten in de loopgraven aan de IJzer. De regering in ballingschap zetelde in Le Havre in Frankrijk.

14.16.12. WAF-syndroom

De leiders Ludendorff en Von Hindenburg verwachtten van hun volk alleen maar enthousiasme en natuurlijk een grandioze overwinning na een 'Blitzkrieg'. Het kwam heel anders dan gedacht, omdat ook Amerika het tijd vond om de agressieve Duitsers een halt toe te roepen. Na vier jaar loopgravenoorlog geloofden de Duitse soldaten hun leiders niet meer en er ontstond munterij. De Duitse legers hadden aan alles gebrek en er dreigde revolutie. Generaal Gröner deelde heel voorzichtig zijn machtige keizer Wilhelm II mede, dat hij niet langer op de trouw van het Duitse leger kon rekenen. (Opmerking: Het grote spoorwegviaduct in Moresnet werd tijdens de Eerste Wereldoorlog Grönerbrücke genoemd. Wilhelm Gröner (1867-1939) werd in 1910 tot kolonel bevorderd. In 1914 was hij verantwoordelijk voor het militaire transportwezen en de troepenverplaatsingen

per trein. In 1915 werd hij generaal-majoor en in 1916 luitenant-generaal.)

Aanvankelijk trokken de Duitsers zich terug, gaven uiteindelijk gebieden op die zij vier jaar bezet hielden en tenslotte sloegen Duitse soldaten massaal op de vlucht. Toen begin november 1918 de rebellie van de matrozen over sloeg naar het hele land vond ook de Duitse keizer Wilhelm II het heilzaam en gepast om te vluchten. Op 9 november 1918 nam hij een wijs besluit en werd in het neutrale Nederland liefdevol opgenomen. Op 11 november 1918 om 5 uur in de vroege morgen werd de Duitse capitulatie geratificeerd, maar de wapenstilstand zou pas ingaan om 11 uur. Het is niet te geloven dat tijdens die laatste zes uur intensief door fanatieke Duitsers geschoten werd, waarbij veel mensen om het leven kwamen.

Waarschijnlijk was het een gevolg van het 'WAF-syndroom' want met Wrok, Agressie en Frustratie gaven zij hun onmacht lucht... Volgens de officiële telling kwamen in Aken tijdens die oorlog 3.287 mensen om het leven.

Spoorwegviaduct in Moresnet

14.16.13. Groot-Lanaken

Groot-Lanaken, aan de overkant van de Maas ten noorden van Maastricht, bestaat uit een federatie van plaatsen: Lanaken, Smeermaas, Neerharen, Rekem Gelik, Veldwezelt en Kesselt.

Natuurlijk worden ook daar de slachtoffers van de Eerste Wereldoorlog herdacht, maar op de elfde-van-de-elfde staat er in Lanaken, tussen kerk en gemeentehuis een grote feesttent, waar het carnaval geopend wordt.

Een zeldzaam beeld in Lanaken vooraan de oud-strijders met vaandels rechts de prinsen

De mensen die de herdenkingsmis en de daaropvolgende bloemenhulde bij de monumenten bijwoonden moesten even deinzin. De federatie heeft een goede pastoor, die van mening is dat enerzijds de H.Mis met bloemenhulde en anderzijds de feesttent met vrolijke mensen, hand in hand kunnen gaan. De carnavalisten bezochten eerst de eucharistieviering waardoor er voor het eerst weer eens een groot aantal mensen de herdenkingsdienst bijwoonden.

Daarna trokken de feestvierders naar een plek in de stad, om in aanwezigheid van alle prinsen en prinsessen van Groot-Lanaken, het carnaval met elf schoten uit zogenaamde donderbussen in te schieten. Daarna werd in de grote feesttent het carnaval 'ingedronken'... Het kon ook wel eens gebeuren dat een paar pilsjes teveel gedronken werden en de zatterik niet meer op eigen benen kon staan. In dat geval werd hij op een ladder vastgebonden en horizontaal naar huis gedragen. Ladderzat!

14.16.14. Maasmechelen

Met Maasmechelen sluiten wij het Vlaamse aandeel af. Ook daar wordt op 11 november het vijfde seizoen geopend en carnavalisten wensen dat de Belgische tricolors op het gemeentehuis vervangen wordt door een dundoek met de kleuren groen, geel en rood. Natuurlijk mag het ook andersom! De carnavalisten onderstrepen hun verzoek met het standpunt dat het gemeentebestuur van Maasmechelen een signaal moet geven aan het Belgisch bestuursniveau. Men is van mening dat dit bestuursniveau een oorzaak is voor immobiliteit op vele vlakken. Is er wel

een verschil tussen de federale regering en het carnaval? Het Belgisch bestuursniveau is door de meerderheidspartijen toch herleid tot één grote carnavalstoet met veel luide muziek, maar weinig of geen snoepgoed! Er zijn nog honderden plaatsen in Vlaanderen waar tussen 11 november en Pasen, op de een of andere manier een folkloristisch feestje gevierd wordt. Meestal is het een melange van vrijzinnige vastenavond en commerciële carnaval. Nemen wij nu een kijkje in het Waalse het part van België.

14.17. Waals België

14.17.1. De Gilles van Binche

Rare relictien kwam ik ook tegen in de Waalse plaatsen Binche en Fleurus. Daar zijn het de zogenaamde *Gilles*, die met hun traditionele 'Incakostuums', onder begeleiding van het niet aflatende geluid van een roffelende trom, urenlang door de straten schuifelen. Het maakt een fascinerende indruk, de honderden 'Incamannen', monotoon en haast hallucinerend bezig te zien.

De Gilles van Binche

Iemand die de Gilles eenmaal gezien en gehoord heeft, vergeet dat nooit meer. Dit vastenavondgebruik is zeer oud, want reeds in 1395 werd er in Binche *Le mardi gras* of

zoals men in Wallonië zegt *Li cràs mârdi (de vette dinsdag)* gevierd. Gemaskerde mannen, soms gekleed in *trouilles de nouilles (haveloze lompen)*, dansten door de straten. Sommige mannen, de zogenaamde *mam'zelles*, hebben er behoefte aan om onherkenbaar in dameskleding te huppelen...

De Gilles van Binche met maskers

Ook hier beginnen de voorbereidingen op 11 november en de evenementen op 1 januari. Bijna wekelijks is er een optocht, een gemaskerd bal of andere ceremonie. De Gilles zijn de belangrijkste figuren in de optochten en tijdens het carnavalsfeest. Tegenwoordig is de *Vette Zondag* gereserveerd voor de Gilles en schuifelen de mannen in een bepaalde cadans door de straten,

De identieke kostuums van de Gilles mogen alleen door speciaal geselecteerde kleermakers gemaakt worden. De traditie wil overigens dat de Gilles uitsluitend champagne drinken op deze dag! Een *Gille* erft deze titel, na een uitgebreide leerschool, meestal van zijn vader. Op *Vette Maandag* mag iedereen door de straten schuifelen en op *Vette Dinsdag* is de apotheose. Om vier uur in de vroege morgen hoort men het geroffel van de trommels. De Gilles dragen dan nog een masker met groene bril; 's middags verschijnen ze met hoge hoeden getooid met struisvogelveren en gooien ze duizenden sinaasappels naar de menigte. Alles wordt constant begeleid door het constante geschuifel van hun klompen op de keien. We weten dat Columbus in 1492, de 'Nieuwe Wereld' ontdekte, maar weten we ook dat François Pizarro in 1526 Peru ontdekte ?

Een sinaasappelfeest van Maria van Hongarije vormde de aanleiding

Allengs kwamen Habsburgers in contact met zuidvruchten, specerijen en tabak. Toen in 1549 Karel V, (1500-1558) keizer van het Heilige Roomse Rijk der Duitse Natie en zijn zoon Filips II (1527-1598) Binche bezochten, om op het kasteel de ontdekking (lees onderdrukking) van de Inca's in Peru te herdenken, organiseerde Maria van Hongarije (1505-1558), een zus van Karel V, een fabelachtig feest waarbij de mannen als Inca's verkleed waren. Kakelbonte kleuren en hoeden met veren. Door de hoogheden werden appelsienen verdeeld. Volgens een overleving was dat de aanzet, om tijdens vastenavond, met sinaasappelen te smijten. Voor de UNESCO was dat in 2003 aanleiding om het ontstaan, koesteren en beoefenen van *vastenavond* in Henegouwen, in het bijzonder door de Gilles te Binche, op de lijst van Meesterwerken van het orale en immateriële Erfgoed van de Mensheid te plaatsen. Wanneer het de UNESCO zal behagen, om ook *carnaval* op deze befaamde lijst te plaatsen, hult zich in nevelen.

14.17.2. Carnavalsmuseum van Binche

De cultuur van de huidige carnavalistische 'façadecivilisatie' en de postmiddeleeuwse 'mombakkestoestanden', liggen ver uit elkaar. Dat kranten en zelfs carnavalogen deze twee opponente vermakelijkheden, over één kam scheren, pleit niet voor lokaalfolkloristische en heemkundige kennis. Vastenavond en vermomming, is onlosmakelijk met elkaar verbonden.

Masker in het museum in Binche

In Mohács (Hongarije), Venetië (Italië) en Binche (België) worden ook nu maskers gedragen. In Mohács wordt het houten masker *álarc* genoemd, het is loodzwaar en schrikwekkend, in Venetië spreekt men over *bauta* en oorspronkelijk was het zwart of wit. In de loop der eeuwen werden de maskers kunstzinniger. Ik kan mij in Lemiers nog aan de *Auwwieverbals* herinneren, waar alle vrouwen en sommige mannen gemaskeerd waren. In andere plaatsen was het niet anders. Maar wat is het toch, dat maskerade tot een avontuurlijk fenomeen maakt? Wat is de zin (lees onzin) van vermomming, als man en vrouw gearmd naar het bal gaan; hij zonder en zij met masker?

Masker in het museum in Binche

Psychologen, filosofen en etnologen spreken over mensen die bevreesd zijn en zich door een masker beschermen, over mensen die als schuinsmarcheerders door het leven gaan, over mensen die met een masker in een

andere persoon kruipen. Iemand die toevallig in Binche terecht komt, mag niet verzuimen een bezoek te brengen aan het *Musée International du Carnaval et du Masque*. Daar leren wij dat het masker reeds voor onze jaartelling een instrument was tijdens diverse ceremonies en rituelen gebruikt werd. Net zoals in Mohács om de boze wintergeesten te verdrijven. Zo gezien waren en zijn de maskers een loopbrug naar de lente met potente mannen, vruchtbare vrouwen en productieve velden. Wij weten dat achter een masker een mens schuilt, maar toch is het een beetje sinister en onheilspellend. Een kind wordt bang voor zijn eigen moeder, terwijl het weet wie er achter het masker schuilt. Het carnavalsmuseum van Binche bestaat ruim dertig jaar en via www.museedumasque.be kunnen we iets meer aan de weet komen.

14.17.3. Cwârme èt djoûs gras

De stroman (tot 1954) in Vaals, het gans-trekken in Grevenbicht, de blauwe schuit in Heerlen en de 'spoken' van Blankenheim, mogen wij als romantische rudimenten van vastenavond beschouwen. Veel meer grappige gebruiken, met de benaming *Cwârme*, zijn in het Waalse stadje Malmedy, ten zuiden van de Hoge Venen, bewaard gebleven. Tot heftige hilariteit van de autochtonen en verbijsterende verbazing van nieuwsgierigen, die van heinde en verre komen, worden dan in *Mâm'dèy* (Waaals voor Malmedy), archaische activiteiten in praktijk gebracht, die naar onze begrippen (te) ondeugend zijn.

De schurk die op Vette dinsdag verbrand wordt

Er bestaat een document uit 1459 met het begrip *Cwârme* en men weet dat in 1695 de Kerk de viering verbood, maar de bevolking

rebelleerde. Wij raakten bij ons gewend aan carnaval met showsoldaten, fopgeweren en neponderscheidingen. Maar Cwârme is buitengewoon burlesk, Cwârme is heel, heel anders. Dat geldt ook voor de provincie Namen waar ook nu nog in enkele plaatsen Bourgondische vastenavond gevierd wordt. In Vierves-sur-Viroin is de hele dorpsmeute op *Dimanche-Gras (Vette Zondag)* vermomd en verkleed. In Treignes van hetzelfde vastenavonddaken een pak; op straat eet men spek-en-ei-met-brood. In Olloy-sur-Viroin slepen de vermomde inwoners een 'reuzenschurk' door de straten. Op *Mardi-Gras (Vette Dinsdag)*, zijn de *Djoûs Gras (vette dagen)* ten einde. Dan wordt de 'schurk' verbrand en zijn stoffelijke resten in de rivier Viroin geworpen. Van dit vastenavondgebruik is een restje overgebleven in Jülich, waar op vastenavond de zogenaamde *Lazarus Strohmanus* in de Roer gesmeten worden. Ook in Roermond wordt een stropop in de Roer gegooid. Volgens het oervolk symbolisch als einde van de winter, maar volgens de kerkelijke feestvierders is het de 'zondebok' die hem van de collectieve zondenlast verlost. Anders dan in Roermond bevindt zich in Malmedy, in het kader van een heemkundig museum, een prachtige lokale carnavalscollectie.

14.17.4. De vleesbijter

We keren terug naar Malmedy waar wij de optocht van kortbij bekijken. Tijdens *li côrtéje* zag ik een gemaskerde man, *li haguète*, die met zijn *hape-tchâr* (een lange houten articuleerbare knijper), aantrekkelijke vrouwen in de benen kneep... De vrouw in kwestie moest knielen en om vergiffenis vragen voor haar onoorbare daden met de Waalse woorden: *Pardon haguète, à l' cawe du ramon, dju nu l'f'rè james pus, james pu (...)*. (Neem mij niet kwalijk haguète, ik zal het nooit meer met een bezemsteel doen, nooit meer !) Wordt de bezemsteel hier geassocieerd met de heftige heksenvervolgingen tijdens de 18e eeuw of ligt de symboliek op een ander vlak ? De emancipatie schrijdt voort, ook met *Li Cwârme d'Mâm'di*, want even later werd ik op de knieën gedwongen door een vrouwelijke *haguète*. Tot drie keer toe, moest

ik een Waalse volzin herhalen, die volgens mij, niets met een 'bezemsteel' te maken had.

De kuitenbijter in Malmedy

Volgens de historie was *li Haguète* jaren geleden in gezelschap van *li sâvadje haguète (de wilde haguète)* en *li marèye-drouïse (de losbandige slet)*, die tactloze taal gebruikten en daarbij ondubbelzinnig grove gebaren maakten. Net als bij ons kent ook Malmedy thans een reglement waarbij provocerende personen geweerd worden om zodoende de grove gebruiken te filteren. De gemaskerde *bol'djî (bakker)* met zijn *trouv'le (graanschop)* of *panûle (broodschop)* is nog steeds van de partij, maar mag zijn meelschap niet meer gebruiken om, soms lief, soms hardhandig, vrouwen *kèhoy li houl'trou (op hun billen te slaan)*.. Ook het '*tchêssî lu vèheû' (bever of poesje jagen)* werd inmiddels verboden. Het waren vroeger meestal brutale boerenjongens, uit de omgeving van Malmedy, die gewapend met een stok voorzien van varkensblaas, de vrouwelijke toeschouwers onder de rok gingen. Toen maakte ook de *cwâpi (schoenmaker)*, tijdens de optocht, misbruik van zijn stiel. Met zijn gezel nam hij de maat van de voeten van bij voorkeur leuke meiden en omstanders hadden vaak de indruk dat hij het boord van lange laarzen aan het meten was... Net als bij ons kwam er ook in Malmedy, tijdens de Franse overheersing (vanaf 1794) een einde aan dit vastenavondvertoon. Maar toen Napoleon zijn Waterloo gezien had en Malmedy in 1815 een Waalse provincie van Pruisen werd, kon *Cwârme* zich redelijk herstellen. Na de optocht begint de grote *bâne corante (straatvastenavondviering)*, zoals dat vroeger, in niet-commerciële tijden, ook bij ons gebruikelijk was.

De kuitenbijter in Malmédy

14.17.5 Sankt Vith

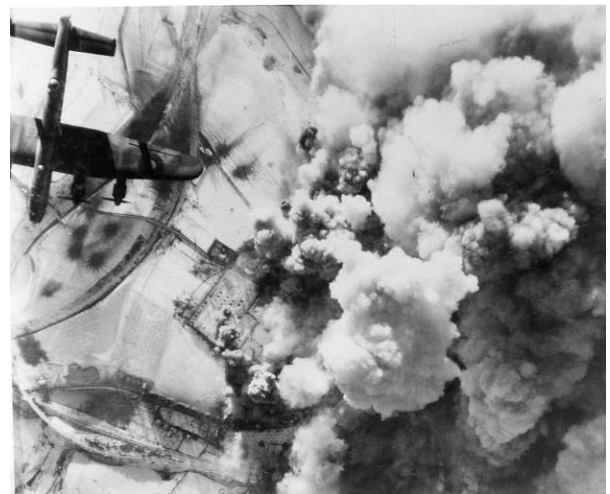
Om het carnaval in het tweeslachtige Sankt Vith te begrijpen, moeten we even in de zeer gevarieerde en wispelturige historie duiken. Reeds in 1151 was het kruispunt bij *Sancto Vito* een toplek van de graven van Limburg. Walram de Jongere, zoon uit het eerste huwelijk van zijn vader, huwde in 1225 met Elisabeth van Luxemburg, een dochter uit het tweede huwelijk van zijn vader... Er wordt wel eens gezegd: 'De wil van de vrouw is de wil van God!' Dat bleek ook hier, want mettertijd gingen de tolrechten over van Limburgs naar Luxemburg. In 1271 werd Sankt Vith als Luxemburgs leen verkocht aan Walram (de rode) uit het Huis Valkenburg-Montjoie. Tot op de huidige dag bevindt zich in het wapen van het stadje de rode leeuw van het Huis Valkenburg.

Lang voordat wij onder het gezag van het Huis Nassau kwamen, werd St. Vith met Luxemburg een leenheerschappij van de graven van Nassau, die tijdens een bezoek op de burcht van Vianden woonden. Met tussenpozen duurde deze toestand langer dan vijf eeuwen, tot aan de Franse Revolutie. Tijdens de Tachtigjarige Oorlog werd St. Vith meerdere malen door Hollandse soldaten veroverd en geplunderd.

In het wapen van Sankt Vith staat de rode leeuw van Limburg-Valkenburg

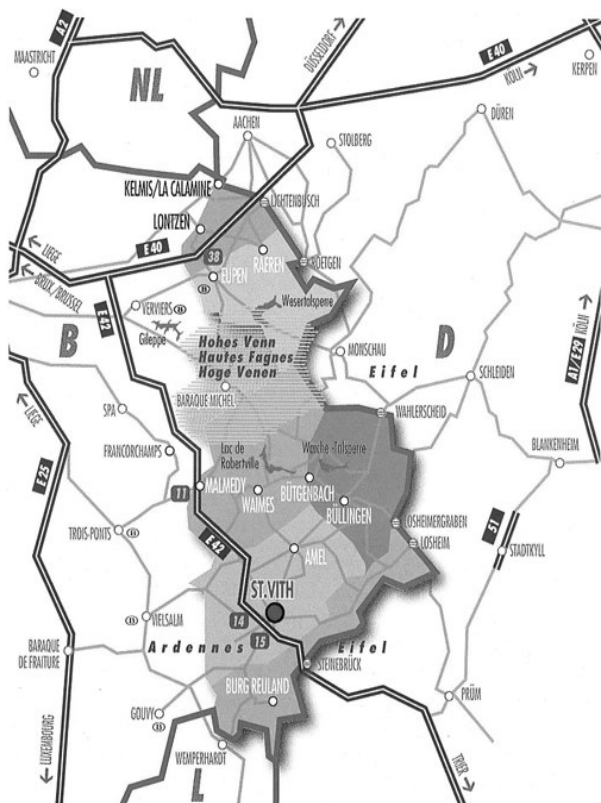
In 1648 kwam aan die oorlog een einde, maar in Luxemburg, trouwens ook in Limburg, duurde de ellende voort. Pas door de Vrederegerechten van Utrecht (1713) en Rastatt (1714), kwam aan de schermutselingen een einde. Zo merken wij een zekere parallelliteit tussen de historie van Simpelveld-Bocholtz en het stadje St. Vith. Door de Vrede van Aken (1748) kon keizerin Maria-Theresia van Oostenrijk ook haar erfdeel Luxemburg in ontvangst nemen.

Ook in de Tweede Wereldoorlog was Sankt Vith wederom strijdtoneel

Van 1795 tot 1814 behoorde de plaats tot het Ourthe-Departement van Napoleon. Naar aanleiding van het Weense Congres (1815), viel St. Vith aan de *Rheinprovinz* van Pruisen, net zoals bij ons in de buurt 's-Hertogenrade, thans Herzogenrath, eveneens aan dat hebzuchtige koninkrijk viel. Pas in 1888 werd in St. Vith een Bahnhof geopend, toen Simpelveld reeds 35 jaar over een station beschikte. Ofschoon er in de Eerste

Wereldoorlog 57 mannen sneuvelde, wilden de inwoners na die oorlog bij Duitsland blijven. Door middel van een referendum met de sarcastische naam *La petite farce Belge*, stelde de regering vast dat de meerderheid tot België wilde behoren. De waarheid gebied te schrijven, dat slechts 271 (van de meer dan 33.000 burgers) naar de stembus trokken. Omdat het referendum niet anoniem was, hadden de inwoners angst voor represailles. Zonder pardon moesten Rijksduitse spoorweg- en postbedienden het land verlaten. Hierbij werd geen rekening gehouden met familiale banden.

Ligging Sankt Vith

Tot 1920 behoorde St. Vith tot de Kreis Malmédy en n.a.v. het Verdrag van Versailles, viel het stadje pas in 1925 definitief aan België. Maar de gedwongen verandering van nationaliteit viel in slechte aarde, dat bleek ook toen Duitse soldaten op 10 mei 1940 België binnenvielen en in St. Vith als bevrijders begroet werden. Natuurlijk werd het gebied Eupen-Malmédy-Sankt Vith door de Führer geannexeerd en moesten mannen de Duitse wapenrok aantrekken. Kort voordat Amerikaanse soldaten van de 106th US Inf.Div., op 14 september 1944 de stad veroverden, werden de bewoners geëvacueerd

naar de omgeving van Hannover... (Opmerking: Eveneens op 14 september 1944 werden bij ons in de buurt de plaatsen Vaalsbroek, Holset, Vijlen en Lemiers bevrijd door een onderdeel van de 1st US Inf.Div.) Anders dan Limburg, werd St. Vith nogmaals bezet tijdens het Ardennenoffensief en raakten duizenden onervaren Amerikaanse soldaten in Duitse krijgsgevangenschap. Op 23 januari 1945 werd de stad bevrijd door een onderdeel van de 7th US tankdivisie. De GI's vonden het raar, dat er niet gevlagd werd... De Belgische overheid toonde na die oorlog geen mededogen met de soldaten uit St. Vith die uit Russische krijgsgevangenschap terugkeerden. Tot hun verbazing hoorden zij dat ze een misdrijf gepleegd hadden en rekenen moesten op zware straffen.

14.17.6. Fahr'm dar!

Thans behoort het tweeslachtige St. Vith, gelegen in de Belgische Eifel, als onderdeel van de Duitstalige Gemeenschap van België, tot de Waalse provincie Luik. Het ligt voor de hand dat de Bourgondische vastenavond, onder het Pruisische bewind van 1815 tot 1919 zwaar onder druk stond. In de loop der jaren moesten vermomming en vermaak op straat, plaats maken voor de Rijnlandse variant met uniformen, laarzen, marsmuziek, fopgeweren en neponderscheidingen.

Peijas Ale en Al zijn unieke personages uit het Sankt Vith Fastabend

Maar dat was voor de Ripuarisch sprekende mensen, die veel meer op Duitsland georiënteerd zijn dan op België, geen enkel probleem. Nu wordt er carnavaal gevierd, maar de burgers spreken liever over *Fastenabend*. De groot- en juichkreet *Alaaf* werd niet van de Rijnlanders overgenomen, maar ze roepen des te harder 'Fahr'm dar!' (Geef'm van

kantoen). De drie markante carnavalsfiguren heten: *der Peijas*, *der Ale*, en *die Al*. Peijas draagt een rinkelend belletjeskostuum en in de zijn rechterhand een zweep waaraan een varkensblaas bungelt. Reeds op de donderdag voor carnaval grijpen de *Auw-Wiever*, naar de macht. Naar oud gebruik worden de leden van de verenigingen op carnavalszondag door een landsknechtdrummer samen getrommeld. De ruim een eeuw durende Pruisische dominantie heeft een stempel op de mensen gedrukt en het is nog maar de vraag of in deze uithoek van België, het militante Rijnlandse carnaval zich laat verdringen door temperamentvolle Caribische ritmen. Dat is ook niet nodig, want ieder vogeltje zingt zoals het gebekt is.

Peijas Ale en Al (1)

Prefatie

Wij konden lezen dat carnavaleske oervormen zoals *joelfeest*, *Isisfeest*, *faselavond*, *fastelavond* en *vastenavond* hun plaats in tijd en ruimte moesten veroveren. Voor de mensen die toen leefden was het lentefeest van onschatbare waarde. De haast traploze overgangen van het ene begrip naar het andere, hadden met elkaar gemeen,

dat ze afscheid namen van de wintergeesten en enorm gericht waren op de vruchtbaarheid van velden, vee en vrouwen. Niet zelden was het een geplande en vrolijke gravita naar een ongekunstelde grvida. Eén keer per jaar 'mochten' de genen gehutseld worden en dan werden de maskers van zolder gehaald. Door de jaren heen poogden overheid en religie het vermommingfeest te verbieden, maar net zoals de regelmaat van de eclips van de zon, ligt het feest opgesloten in het genenmateriaal van de mens. Klaarblijkelijk kon het wel onderdrukt, maar nooit helemaal uitgeroeid worden.

Peijas Ale en Al (2)

De volgende keer bezoeken wij onze oosterburen en lezen dan dat Dolle Adolf in zijn Duizendjarig Rijk, alles naar zijn hand wilde zetten. Zijn naam voor carnaval luidde '*Kraft durch Freude!*' In het Rijnland worden we geconfronteerd met de saamhorigheid van *Klabuus (nepgeweer)* en *Flinte (het echte geweer)*, vooral als de componist van de daartoe behorende militaire marsmuziek dezelfde is. Carnaval is een traan en een lach, maar onder Adolf viel er niets te lachen.
7130w38470t

Oproep Themanummer WOII 2011

Hoewel er nog een periodiek tussen zit, willen we bij deze aankondigen, dat wegens het grote succes van het eerste Themanummer WOII nu hebben besloten om in 2011 wederom het eerste periodiek geheel aan de Tweede Wereldoorlog te wijden. U bent dus reeds nu van harte uitgenodigd om uw herinneringen of overleveringen van uw familie of bekenden rond Simpelveld en Bocholtz aan het papier toe te vertrouwen.

Wilt u hier assistentie bij hebben, neem dan gewoon contact op met iemand van het bestuur.

De Redactie